

**Л. В. МАЛЬЦЕВА
Г. О. СОРОКІНА**

ДИТЯЧИЙ ТУРИЗМ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
“ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА”**

**КАФЕДРА ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА**

**Л. В. МАЛЬЦЕВА
Г. О. СОРОКІНА**

ДИТЯЧИЙ ТУРИЗМ

Навчально-методичний посібник

**Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2013**

УДК 796.5-053.5 (075.8)

ББК 75.81я73

М21

Рецензенти:

Савченко С. В. – доктор педагогічних наук, професор, перший проректор ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”.

Харченко С. Я. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”

Трегубенко О. М. – доктор педагогічних наук, професор кафедри географії ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”

Мальцева Л. В.

М21 Дитячий туризм : навч.-метод. посіб. / Л. В. Мальцева, Г. О. Сорокіна ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 107 с.

У навчальному посібнику розглядаються теоретичні основи дитячого туризму, його особливості та функції, дається характеристика основних напрямів, розкривається методика організації та проведення основних туристичних заходів. Він містить програму, тематичний план дисципліни, плани практичних занять з завданнями до аудиторної та самостійної роботи студентів, рекомендовану літературу, запитання до модульного контролю.

Призначено для студентів денної та заочної форми навчання, які навчаються за спеціальністю 6.140103 “Туризм”. Посібник може бути використаний працівниками дитячо-юнацьких туристичних центрів та керівниками шкільних туристичних гуртів (“Юний турист”, “Красзнавец”).

УДК 796.5 - 053.5 (075.8)

ББК 75.81 я 73

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка”
(протокол № 8 від 29 березня 2013 року)*

© Мальцева Л. В., Сорокіна Г. О., 2013

© ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013

ЗМІСТ

Передмова	4
Навчальна програма дисципліни	5
Тематичний план дисципліни	8
Зміст дисципліни	9
Тези лекцій	9
Практикум	36
Запитання до модульного контролю	44
Критерії оцінювання знань студентів	46
Список рекомендованої літератури	47
Додатки	49

П Е Р Е Д М О В А

Дитячий туризм – один з самих масових видів туризму. Різними туристичними заходами в Україні охоплено понад 1,5 млн. дітей. У позашкільних навчальних закладах туристичного напрямку, за даними Укрдержцентру туризму і краєзнавства, щорічно займаються більше за 500 тисяч учнів [3, 56]. Сьогодні, поряд з іншими видами туризму, які приносять економічні прибутки та валютні надходження, цей напрям займає скромні позиції. Однак, при розумній організації він зможе приносити й більш значні прибутки.

Дитячий туризм повинен зайняти особливе місце в туристичній діяльності ще й тому, що він орієнтований на соціально важливу категорію суспільства – підрастаюче покоління. Суспільство ж зацікавлене в здоровому (як у фізичному, так і моральному плані) поколінні. Цього можна досягти, у тому числі, й через залучення шкільної молоді до туристичних заходів (турпоходів, зльотів, екскурсій, експедицій, змагань туристичної спрямованості та ін.), які вчать колективізму, дружбі, товариству, самостійності, взаємодопомозі, дисциплінованості, працелюбству тощо. У зв'язку з цим стає актуальним завдання навчально-методичного забезпечення викладання дисципліни “Дитячий туризм” у ВНЗ на спеціальності 6. 140103 “Туризм”.

Пропонований посібник має своїм головним завданням надати теоретичну та методичну допомогу в організації та проведенні туристичних заходів основних напрямів дитячого туризму. Він також містить методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи, тематичний план дисципліни, перелік основної та додаткової літератури.

При складанні навчального посібника були використані різні джерела інформації – монографії, підручники, навчальні посібники, періодичні видання тощо.

Навчальний посібник містить важливі теоретичні положення, методичні рекомендації і практичні поради, які можуть бути корисними студентам спеціальності “Туризм”, працівникам дитячо-юнацьких туристичних центрів та керівникам шкільних туристичних гуртів.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Перший модуль

Тема 1. Методологічні засади дитячого туризму

Місце дисципліни “Дитячий туризм” в системі підготовки бакалаврів сфери туризму. Мета та завдання дисципліни. Поняття об’єкта й предмета дитячого туризму. Основні поняття, методи дослідження. Зв’язки дитячого туризму з іншими дисциплінами.

Тема 2. Основні напрями дитячого туризму: зміст та форми туристської роботи

Історіографія дитячого туризму. Гуманітарно-соціальні функції дитячого туризму. Основні напрями дитячого туризму.

Туристично-краєзнавчий напрям: зміст та форми туристської роботи (туристичні подорожі та походи; туристичні естафети, зльоти, змагання). Види туристських подорожей (піші, гірські, водні, велосипедні, лижні). Туристичні походи: багатоденні (оздоровчі, пізнавальні, категорійні, комбіновані) та походи вихідного дня. Масові форми туристично-краєзнавчого напрямку. Туристичні естафети. Туристичні зльоти (конкурси, змагання, виставки). Змагання з туристичної техніки, спортивного орієнтування (за вибором, на маркірованій трасі, у заданому напрямі, естафета).

Науково-пізнавальний напрям: зміст та форми роботи (прогулянки, екскурсії, експедиції).

Особливості туристичних заходів культурно-просвітницького напрямку.

Правові та нормативні документи, які регулюють туристичну роботу з шкільною молоддю.

Тема 3. Особливості туристської роботи з дітьми різного віку

Психолого-фізіологічні особливості дітей молодшого, середнього та старшого шкільного віку. Особливості туристичної роботи з дітьми. Зміст початкової туристичної підготовки дітей 1–4-х класів: теоретична, практична та фізична підготовки, туристичні заходи.

Зміст початкової туристичної підготовки дітей 5–9-х класів: теоретична, практична та фізична підготовки, туристичні заходи.

Зміст початкової туристичної підготовки шкільної молоді (10–11-ті класи): теоретична, практична та фізична підготовки, туристичні заходи.

Другий модуль

Тема 4. Методика організації та проведення основних заходів туристично-краєзнавчого, культурно-просвітницького та науково-пізнавального напрямку

Соціально-психологічні основи організації та проведення туристичних заходів (соціально-психологічні аспекти формування туристичної групи, психологічна сумісність, психологічний клімат у групі, структурна і динамічна характеристика туристичної групи та ефективність її діяльності).

Загальні теоретико-методичні прийоми підготовки та проведення заходів туристично-краєзнавчого напрямку. Поняття “туристичний маршрут”. Види туристичних маршрутів та їх особливості: за засобом побудови траси (лінійний, кільцевий, радіальний, комбінований); за охопленням території (місцевий, дальній, закордонний); за змістом (пізнавальний, навчальний, спортивний, розважальний); за засобом переміщення (пасивний, активний); за сезонністю (цілорічний, сезонний); за тривалістю (одноденний, короткостроковий, багатоденний); за складністю (загальнодоступний, нескладний, категорійний); за інтенсивністю використання (постійно діючий, тимчасовий, одноразового проходження).

Методичні принципи розробки туристичного маршруту. Етапи розробки маршруту: вибір району походу, прокладка траси маршруту, детальна відпрацювання нитки маршруту і запасного варіанту. Особливості розробки туристичного маршруту вихідного дня.

Методика організації та проведення туристичних походів, зльотів, змагань. Маршрутна документація та правила її оформлення.

Методика організації та проведення основних заходів культурно-просвітницького та науково-пізнавального напрямку.

Культурно-просвітницький напрям: сутність, основні заходи та їх характеристика.

Науково-пізнавальний напрям: особливості, основні заходи, специфіка підготовки і проведення.

Тема 5. Етика та безпека туристичних маршрутів

Суть поняття „безпека у дитячому туризмі”, чинники небезпеки виникнення екстремальних ситуацій у туристичному поході.

Психологічний аспект подолання екстремальних ситуацій і катастроф. Медичний аспект екстремальних ситуацій і катастроф. Втрата води, продуктів, укриття.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№	Змістовні модулі та їхня структура	лекції	семінари (пр. зан.)	самост.
Перший модуль				
1.1.	Методологічні засади дитячого туризму	2		6
1.2.	Основні напрями дитячого туризму: зміст та форми туристичної роботи	4	2	8
1.3.	Вікові особливості туристичної роботи з дітьми різного віку	2		6
1.4.	Правове та нормативне забезпечення дитячого туризму		2	6
Другий модуль				
1.5.	Методика організації та проведення основних заходів туристично-краєзнавчого напрямку	4	2	6
1.6.	Особливості змісту туристичних заходів з дітьми			8
1.7.	Методика організації та проведення масових туристичних заходів		4	8
1.8.	Особливості проведення туристичних походів			8
1.9.	Методика проведення туристичних заходів культурно-просвітницького та науково-пізнавального напрямів		6	8
1.10.	Етика та безпека туристичних маршрутів	2		6
1.11.	Соціально-психологічні основи організації дитячого туризму.		2	6
РАЗОМ		14	18	76

Загальна кількість годин – 108 (3 кредита ECTS). Форма підсумково контролю – залік.

З М І С Т Д И С Ц И П Л І Н И

ТЕЗИ ЛЕКЦІЙ ДО ПЕРШОГО МОДУЛЯ

ТЕМА 1

Методологічні засади дитячого туризму

Курс “Дитячий туризм” займає важливе місце в системі підготовки бакалаврів сфери туризму і відноситься до професійно-орієнтованих дисциплін. Навчальним планом передбачено його вивчення на спеціальності “Туризм” у 5 семестрі.

Навчальний матеріал цього курсу базується на знаннях, які були придбані під час вивчення таких дисциплін, як “Туристичні ресурси України”, “Технологія туристичної діяльності”, “Рекреаційна географія”, “Діяльність самодіяльних туристичних організацій” та ін.

Як самостійний напрям у туризмі дитячий туризм позначився ще у 20-х роках минулого століття. Уперше курс дитячого туризму як дисципліни для вищої школи було введено в 1993 р. у навчальні плани з підготовки бакалаврів сфери туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка і Російської академії туризму. Теоретико-методологічні основи дитячого туризму розроблялися М.В. Крачилом, В.І. Куриловою, Ю.В. Щур та ін. [7; 8; 15]. Треба зазначити, що робіт, присвячених саме дитячому туризму нема, як нема й підручника з цієї дисципліни. Різні аспекти дитячого туризму були розглянуті у роботах з туризму, спортивно-оздоровчого туризму та ін. О.В. Колотуха у своїй роботі розглядав ресурсний потенціал дитячо-юнацького туризму [6].

Об’єктом вивчення дисципліни є дитячий туризм.

Предметом вивчення – особливості дитячого туризму, методи організації та проведення туристичних заходів з дітьми шкільного віку.

Метою курсу є формування системи базових знань з основ організації й методики проведення туристичних заходів з дітьми різного шкільного віку.

Завдання дисципліни “Дитячий туризм” :

- розкрити особливості дитячого туризму;
- розглянути основні напрями дитячого туризму;
- виявити специфіку організації й проведення основних туристичних заходів з дітьми різного шкільного віку.

Як будь-яка галузь наукового знання, дитячий туризм має власний набір певних методів дослідження. Він використовує як загальнонаукові (аналітико-статистичний, математичний, соціологічних досліджень, моделювання та ін.), так і власні або дисциплінарні (класифікації та типології, картографічний та ін.) методи дослідження.

“Дитячий туризм”, так само, як і інші навчальні дисципліни, формує свій понятійний апарат. Основними поняттями, якими оперує ця дисципліна є: **дитячий туризм, напрями дитячого туризму, туристичні заходи, туристичний похід, туристичний зліт, туристична естафета, туристична техніка** тощо. Однак, треба зазначити, що й до сьогодні понятійно-термінологічний апарат цієї дисципліни недостатньо розроблений науковцями. Йде природний для кожної галузі наукового знання процес уточнення, конкретизації її понятійного апарату. Частково дитячий туризм використовує поняття інших дисциплін наприклад, зліт (“Спортивний туризм”), краєзнавча експедиція (“Краєзнавство”) та ін. Розглянемо найважливіші з них.

Дитячий туризм – туристична діяльність школярів, що виходить за рамки навчальних програм та яка організовується школою або позашкільними туристичними установами з метою забезпечення доцільного використання їх позаурочного часу [8, 5].

Найбільш ємне визначення поняттю “дитячий туризм” дає О.О. Остапець – “...це засіб гармонічного розвитку підлітків, який реалізується у формі відпочинку та суспільно корисної діяльності” [9, 2]. Це визначення вказує на те, що в дитячому туризмі повинні інтегруватися усі складові виховання, пізнання та оздоровлення.

Розглядаючи дитячий туризм неможливо оминати таке його поняття, яке позначається терміном “основні напрями”.

Основні напрями дитячого туризму – це туристично-краєзнавчий, науково-пізнавальний та культурно-просвітительський напрями, які охоплюють певні туристичні

заходи (наприклад, туристично-краєзнавчий напрям включає такі туристичні заходи, як туристична подорож, туристичний похід, туристичний зліт та ін.). Дефініції поняттям щодо туристичних заходів основних напрямів дитячого туризму будуть даватися при більш детальному вивченні цих напрямів.

Дитячий туризм має тісні зв'язки з іншими науковими дисциплінами. Так, у питаннях організації дитячого туризму він взаємодіє з системою наукових дисциплін з туризму, а саме, з технологією туристичної діяльності (знання з організації та проведення туристичних заходів), організацією транспортних послуг (знання з особливості організації перевезень дітей та організації подорожей з використанням різних транспортних засобів), організацією екскурсійних послуг (знання про специфіку надання екскурсійних послуг дітям різного шкільного віку), організацією послуг харчування (знання з особливостей харчування дітей у польових умовах або стаціонарних закладах харчування) тощо.

Достатньо тісні зв'язки дитячого туризму з іншими науковими дисциплінами – безпекою життєдіяльності (знання з правил поведінки у природі та поведінки в екстремальних умовах), санітарією та гігієною (знання з правил особистої гігієни в польових умовах), соціологією (знання заходів щодо виявлення попиту на певні туристичні маршрути), психологією (знання психологічних особливостей дітей різного шкільного віку, соціально-психологічних аспектів формування дитячих туристичних груп, психологічної сумісності, засобів впливу в залежності від конкретних обставин, управління конфліктною ситуацією тощо).

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність поняття “дитячий туризм”.
2. Що є об'єктом та предметом дослідження дитячого туризму?
3. Яке місце посідає дитячий туризм в системі підготовки фахівців сфери туризму?
4. Які методи використовує дитячий туризм?
5. Охарактеризуйте міждисциплінарні зв'язки дитячого туризму.

ТЕМА 2

Основні напрями дитячого туризму

Дитячий туризм, як вид туризму, позначився ще на початку минулого століття. Окремі його заходи уключалися в плани виховної роботи зі школярами ще за ті часи. Важко собі уявити сучасну школу без туристичної роботи (екскурсій, походів, зльотів та ін.). Саме через такі заходи дитячий туризм виконує свої функції: *навчальну* (поповнення та закріплення знань з питань краєзнавства та природознавства, знайомство з традиціями та культурою населення країни в різних її регіонах), *виховну* (формування відчуття колективізму, моральних та етичних цінностей), *оздоровчо-спортивну* (підтримка організму на певному рівні фізичної підготовки, загартовування організму).

У дитячому туризмі сьогодні виділяють декілька напрямів – *туристично-краєзнавчий, науково-пізнавальний та культурно-просвітительський* [7]. На сьогодні найбільш розповсюдженим та масовим напрямом є туристично-краєзнавчий. Туристичні заходи цього напрямку можуть проводитися як школою, так й позашкільними закладами (центрами дитячо-юнацького туризму та краєзнавства). Важко собі уявити сучасну школу без туристично-краєзнавчої роботи – туристичних подорожей, походів, естафет, зльотів, туристичних змагань тощо. Треба відзначити, що школа завжди приділяла значну увагу цим заходам. Ще у двадцятих роках минулого століття стали виникати туристичні товариства та гуртки, шкільні екскурсійні станції, які організували та проводили екскурсії по рідному краю. З переходом на нові навчальні програми (1958), які ґрунтувалися на краєзнавчому принципі, туристично-краєзнавчі заходи стали не тільки популярними серед шкільної молоді, але й самими масовими. Туристичні заходи цього напрямку можуть проводитися як школою, так і позашкільними закладами, а саме дитячо-юнацькими центрами туризму та краєзнавства. Розглянемо більш детально основні заходи туристично-краєзнавчого напрямку.

Туристична подорож – форма туристично-краєзнавчої діяльності, яка не передбачає довгих піших переходів на місцевості [7]. Розрізняють велосипедні, гірські, лижні та водні подорожі.

Туристичні походи – більш складна та тривала за часом форма туристично-краєзнавчої діяльності. Їх тривалість може коливатися від 1 до 30 днів, тому розрізняють **подорожі вихідного дня** (більш поширена форма) та **багатоденні походи** [7]. Вони, у свою чергу можуть бути *оздоровчими, пізнавальними, спортивними* (категорійними) та *комбінованими*.

Туристична естафета – форма туристично-краєзнавчої діяльності, яка припускає вивчення певної території (району, області, краю, регіону або усієї країни) не однією групою, а декількома, які на різних відрізках маршруту змінюють одна іншу [7]. Особливістю естафети є те, що пройшовши свою ділянку маршруту та виконавши певні завдання, туристична група передає естафету наступній і так далі. На останньому етапі усі групи, які приймали участь у естафеті зустрічаються і тут узагальнюються матеріали та підводяться результати естафети.

Найбільш поширеним та масовим заходом туристично-краєзнавчого напрямку є туристичний зліт. **Туристичний зліт** – форма туристично-краєзнавчої діяльності, яка є оглядом певних досягнень [7]. Їх мета – це пропаганда туризму, обмін досвідом організаційної роботи, проведення виховних заходів.

За правило, зльоти наповнені різноманітними туристичними заходами, а саме конкурсами, змаганнями, виставками фотодокументів, які свідчать про певну туристичну роботу тощо. *Конкурси* – кращій засіб пропаганди туризму. На зльотах можна проводити конкурси на кращій фотознімок, кращу туристичну пісню, кращій бівак, найсмачніший обід, кращій букет та ін.

На зльотах проводяться також *змагання з туристичної техніки* та *спортивного орієнтування*. Ці змагання проводяться з метою перевірки теоретичних знань і практичних навичок з туристичної техніки та спортивного орієнтування на місцевості та пропаганди туризму.

Змагання з *туристичної техніки* (“Смуга перешкод”) включають декілька етапів: “Постановка палатки”; “Навісна

переправа”; “Спуск-підйом по схилу”; “Подолання водної перешкоди” та ін. Крім цих можуть включатися й інші етапи в залежності від віку учасників змагання, їх вмінь та туристичного досвіду, а саме: “Розпалення вогнища”, “Кип'ятіння води”, “Укладання рюкзака”, “Юний топограф” тощо [10].

Завдання усіх етапів змагання з туристичної техніки зводяться до наочної агітації та пропаганди туризму.

Самий напружений етап змагання “Смуга перешкод” – “Постановка палатки”. Треба як можна швидше та якісно встановити палатку (без перекосів та обсисання стінок і скатів).

Найбільше технічно складний етап – “Навісна переправа”, який вимагає від учасників сили та спритності. Переправа (її довжина 25 м, висота 2 м над землею) здійснюється на двох карабінах з використанням “грудної обв'язки” чи “альтанки”.

Етап “Спуск-підйом по схилу” включають до змагання за умов наявності відповідного рельєфу місцевості (яру або балки в умовах хвилястої рівнини, або схилових поверхонь в умовах позитивних форм рельєфу).

“Подолання водної перешкоди” відбувається по колоді з страховкою але без неї.

Результат команди враховується за чистим часом проходження усіх етапів.

Під **орієнтуванням** на місцевості розуміють сукупність дій, які спрямовані на визначення місця свого перебування відносно навколишніх об'єктів чи певних орієнтирів, сторін світу [7, 94]. Орієнтування передбачає уміння швидко і точно запам'ятовувати незнайому місцевість, рухатися наміченим маршрутом. Вміння орієнтуватися є ознакою доброї технічної підготовки туристів.

Змагання зі *спортивного орієнтування* буває декількох видів: “За вибором”, “На маркірованій трасі”, “У заданому напрямку”, “Естафета”. Щодо цих змагань, то офіційною батьківщиною спортивного орієнтування вважають Норвегію, де ще у 1897р. спортивним товариством “Турнференінг” було організовано перше змагання. З того часу ці змагання стали масовими, проводились навіть першість Європи та світу [10, 173].

Смисл орієнтування “За вибором” полягає у тому, що учасник змагання отримує карту з нанесеними КП (Контрольними

пунктами) біля них позначена кількість очок, які може отримати той, хто його знайде на місцевості. Порядок проходження КП вільний.

Особливості орієнтування “На маркірованій трасі” полягають у тому, що на місцевості маркірується траса та установлюються КП (їх місцезнаходження не відомо для учасників змагання). Учасник повинен пробігти маркірованою трасою, визначити місцезнаходження КП та позначити їх на своїй карті.

Умови змагань з орієнтування “У заданому напрямку” зводяться до того, що за найкоротший час учасник повинен відшукати на місцевості КП, які позначені у нього на карті. При цьому порядок проходження КП повинен дотримуватися неухильно.

“Естафета” з спортивного орієнтування може проводитися у будь-якому з наведених змагань. Завдання для учасників такі самі, але сама дистанція розбита на етапи і кожний із учасників проходить свій етап, виконуючи певну задачу. При цьому, старт, пункт передачі естафети та її фініш знаходяться у одному місці.

Науково-пізнавальний напрям дитячого туризму не такий масовий як туристично-краєзнавчий. Його туристичні заходи (прогулянка, екскурсія, експедиція) можуть бути використаними у роботі зі школярами усіх вікових категорій.

Прогулянка – найбільш проста форма науково-пізнавального напрямку, яка не потребує спеціального спорядження і може проводитися з учнями молодшого шкільного віку [6; 8]. Вони можуть бути організовані у ліс, на річку або інший водний об’єкт, у гори з метою спостереження за природними об’єктами (живою чи неживою природою), явищами (течіями повітряних або водних мас) чи процесами (ерозійними або вивітряннями).

Екскурсія – форма науково-пізнавального напрямку, яка проводиться з метою закріплення знань, отриманих на уроках [8]. Вона потребує спеціальної попередньої підготовки, як з боку керівника, так і самих учнів. Саме на екскурсії учні можуть побачити такі об’єкти або процеси, які можна спостерігати в дії (в розвитку) тільки у природі. Екскурсія може мати на меті збір ілюстративного матеріалу (гербарію рослин чи колекції гірських

порід та мінералів тощо). Основними методами роботи під час екскурсії можуть бути групові та індивідуальні спостереження.

Експедиція – найбільш складна форма науково-пізнавального напрямку, яка передбачає проведення певних наукових досліджень [7]. Учасники цього заходу крім туристичної підготовки повинні мати ще й навички наукового спостереження. Правильно спланована експедиція буде сприяти фізичному оздоровленню учнів та поглибленню наукових знань з якогось питання. До експедицій слід залучати, головним чином, старшокласників, які вже мають певну туристичну підготовку та інтерес до науково-красознавчих дослідженням. Тематика експедицій може бути різноманітною – етнографічною, історико-графічною, геологічною, геоморфологічною чи таке ін.

Культурно-просвітительський напрям дитячого туризму включає походи, екскурсії у ході яких школярі не тільки поглиблюють свої знання з культури, побуту, традицій населення свого краю, а й виконують роботу, яка пов'язана з пропагандою наукових знань чи туризму. Такі походи відносять до агітаційно-масових. Через такі заходи, як виставки-звіти про роботу в походах та екскурсіях, конкурси йде прилучення до туристичної діяльності.

Запитання для самоконтролю

1. Які функції виконує дитячий туризм? Розкрийте зміст кожної з них.
2. Назвіть основні напрями дитячого туризму. Визначте їх особливості.
3. Охарактеризуйте заходи туристично-краєзнавчого напрямку.
4. Який захід туристично-краєзнавчого напрямку самий масовий? У чому полягають його особливості?
5. Які змагання можуть включатися до програми туристичного зльоту? За яких умов?
6. Розкрийте сутність науково-пізнавального напрямку дитячого туризму. Перелічіть його основні заходи.
7. Поясніть мету проведення основних заходів науково-пізнавального напрямку.

8. У чому полягає особливість туристичної експедиції? Охарактеризуйте їх види.
9. Назвіть основні форми культурно-просвітительського напрямку та укажіть їх особливості.
10. З якою метою проводять заходи культурно-просвітительського напрямку ?

ТЕМА 3

Особливості туристичної роботи з дітьми різного віку

З самої назви – “дитячий туризм” – випливає основний споживач і учасник заходів цього виду туризму. Цей вид туризму своїми заходами може охоплювати шкільну молодь від початкової до старшої ланки. Для дітей різного віку пропонуються відповідні заходи, але участь в них припускає попередню теоретичну і практичну підготовку. Ця підготовка може проводитися на базі школи (у гуртках “Юний турист”, “Турист-краєзнавець” тощо) або позашкільних закладів (у центрах дитячо-юнацького туризму і краєзнавства).

Теоретична туристична підготовка учнів молодшої школи (1-4 кл.) передбачає ознайомлення дітей із значенням активного відпочинку, рухливих ігор на свіжому повітрі, з можливістю використання туризму як активного відпочинку, з туристичним потенціалом рідного краю (міста, села або іншого населеного пункту свого проживання).

Практична підготовка передбачає участь дітей цього віку у прогулянках та походах вихідного дня [8, 10]. Кількість та складність цих заходів від класу до класу зростає (див. табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

Зміст початкової туристичної підготовки учнів молодшої шкільної ланки протягом навчального року

Туристичні заходи	Кількість туристичних заходів			
	1 кл.	2 кл.	3 кл.	4 кл.
Прогулянки	4	2	-	-
Походи вихідного дня	4	7	9	12
Туристичні змагання	1	2	4	5

У кінці навчального року проводиться похід вихідного дня з метою закріплення на практиці знань, що були отримані на теоретичних та практичних заняттях. Програма походу обов'язково містить змагання з фізичної підготовки та туристичної техніки. Змагання з туристичної техніки включають проходження елементарної смуги (установка палатки, подолання водної перешкоди по купинам або колоді, спуск з крутого схилу з допомогою альпенштоку, кип'ятіння води на багатті тощо).

Крім цього до програми походу включаються конкурси: туристичної пісні, кращий бівак, кращий обід та кращу похідну газету "Туристична блискавка" та ін.

Зі *школярами середньої ланки* проводиться більша та серйозніша туристична підготовка. Так, уже в 5 класі учні, які займаються у шкільному туристичному гуртку або у центрі туризму та краєзнавства, повинні прийняти участь у **4 осінніх** походах (протяжність маршрутів – відповідно 10 км, 12 км, 13 км та 4-6 км на якому передбачено змагання за програмою зльоту); **3 зимових** (протяжність маршрутів – відповідно 7 км, 9 км, 11 км); **4 весняних** (протяжність маршрутів – відповідно 12 км, 13 км, 15 км та 20 км, причому останній – 2-х денний з ночівлею). **Улітку** діти приймають участь у **тижневому** поході по рідному краю протяжністю 45-50 км [1; 4; 5].

Школярі цього віку повинні мати теоретичні знання щодо карти та плану, умовні топографічні знаки, принцип дії компасу, вміти визначати сторони горизонту, мати уявленні про азимути, нормативні вимоги з "Інструкції з організації та проведення туристичних походів, подорожей та екскурсій з учнями шкіл".

Учні 6 класу приймають участь у **5 осінніх** походах (протяжність маршрутів – відповідно 15 км, 16 км, 17 км, 24 км дводенний з ночівлею та 4 км на якому передбачено змагання за програмою зльоту: ускладнена смуга перешкод, в'язання вузлів – булінь та удавка); **4 зимових** (протяжність маршрутів – відповідно 10 км, 12 км, 14 км та 24 км дводенний з ночівлею); **5 весняних** (протяжність маршрутів – відповідно 15 км, 17 км, 18 км, 24 км, причому два дводенний з ночівлею). На весняних канікулах шестикласники здійснюють трьохденний похід за маршрутом протяжністю 45-50 км, а у **літом** діти приймають участь у

тижневому поході протяжністю 50 км (денний перехід не повинен перевищувати 12 км).

Школярі цього віку повинні мати теоретичні знання з орієнтування на місцевості з допомогою карти та компасу, прийомів обладнання бівачу, побудови маршруту, техніки пересування пішки, на лижах та їзди на велосипеді, медичних вимог до учасника походу, охорони здоров'я у поході та основних прийомів і правил надання першої медичної допомоги.

Учні **7-х класів**, у відповідності до програми туристичної підготовки, приймають участь у **6 осінніх** походах (протяжність маршрутів – відповідно 15 км, 16 км, 17 км, 18 км, та один дводенний з ночівлею і один трьохденний протяжністю 45-50 км; **4 зимових** (протяжність маршрутів – відповідно 17 км, 18 км, 19 км та одnodенний з ночівлею протяжністю 30 км, причому діти переміщуються на лижах); **5 весняних** (протяжність маршрутів – відповідно 17 км, 18 км, 19 км та 24 км дводенний з ночівлею).

Після закінчення навчального року семикласники беруть участь у тижневому поході, маршрут якого не повинен перевищувати 75 км, а вага рюкзаків повинна дорівнювати 8 кг у дівчат та 10 кг у хлопців. Участь у цьому поході дає право на одержання значка “Турист України” за умов виконання відповідних нормативів [6, 215].

Школярі цього віку повинні мати міцні знання з теорії та практики туризму (знання з туристичної техніки).

Туристична підготовка учнівської молоді **8 класу** передбачає участь **восени** у **6** походах (протяжність маршрутів – відповідно 18 км, 19 км, 20 км, 20 км без ночівлі та ще 2-х з ночівлею, протяжність маршрутів – відповідно 30 км та 6 км під час останнього передбачається проведення змагань за програмою туристичного зльоту).

Узимку передбачається участь восьмикласників у **5** походах (протяжність маршрутів – відповідно 20 км, 20 км, 21 км, 20 км без ночівлі, та 1 – з ночівлею, протяжність маршруту 30 км).

На зимовик канікулах передбачається також участь учнів у трьохденному поході по своїй області (протяжність маршруту – 30 км).

Навесні восьмикласники можуть бути учасниками **6** походів (протяжність маршрутів – відповідно 20 км, 21 км, 22 км, 23 км та 2 – з ночівлею, протяжність першого з них 28 км, а другий проводиться за програмою туристичного зльоту). Під час весняних канікул вони можуть взяти участь у тижневому поході, протяжність маршруту 90 км.

Улітку після учбового збору для восьмикласників обов'язковим є участь у **десятиденному поході** (протяжність маршруту 120 км).

Теоретична туристична підготовка учнів 8 класу передбачає оволодіння основних напрямів туризму, знання туристичного потенціалу рідного краю, методикою підготовки до багатоденних походів (підбір спорядження, розробка маршруту, складання кошторису, організація харчування, оформлення маршрутної документації), знайомство з режимом фізичного навантаження, з гігієнічним забезпеченням походу, з можливими травмами у поході та правилами надання долікарської допомоги, забезпеченням безпеки у поході [2; 8].

Учні **9 класу** приймають участь у **6 осінніх** походах (протяжність маршрутів – відповідно 22 км, 22 км, 23 км, 24 км та 2-х дводенний з ночівлею), беруть участь у туристичному зльоті; **4 зимових** (з них 1 дводенний та 1 багатоденний з ночівлею), беруть участь у туристичному зльоті, де беруть участь у змаганнях із спортивного орієнтування; **6 весняних** (протяжність маршрутів – відповідно 24 км, 24 км, 25 км, та 3-х багатоденних з ночівлею); **улітку** вони здійснюють багатоденний (20-30 денний) пізнавально-оздоровчий похід.

Теоретична підготовка учнів 9-го класу передбачає знання особливостей підготовки та проведення багатоденних походів у певному виді туризму, забезпечення безпеки у поході, правил надання допомоги потерпілому.

Учні **старшої шкільної ланки** приймають участь у 17 походах, у тому числі й багатоденних. **Восени** та **весною** учні приймають участь у **5** походах у кожному пору року; **узимку** вони приймають участь у **4** походах, з яких 3 – багатоденні, пізнавально-оздоровчої спрямованості; **улітку** – у багатоденному поході I категорії складності. Крім того учні цієї вікової групи приймає

участь у зльотах. На змаганнях із спортивного орієнтування проходять дистанцію 4 км для юнаків (7 КП) або 3 км (5 КП) – для дівчат.

Теоретична туристична підготовка школярів старшої шкільної ланки передбачає поглиблення знань з обраного виду туризму, особливості підготовки та проведення багатоденних походів спортивної спрямованості.

Щодо туристичної роботи зі школярами, то вона регламентується нормативними документами (інструкціями, положеннями та правилами), які були затверджені Федерацією спортивного туризму (ФСМ) та Туристично-спортивною спілкою України (ТССУ).

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає теоретична туристична підготовка учнів молодшої школи?
2. У чому полягають особливості практичної туристичної підготовки учнів молодшої школи?
3. Що являє собою теоретична туристична підготовка учнів середньої школи?
4. Укажіть особливості практичної туристичної підготовки учнів середньої школи?
5. У чому полягають особливості теоретичної туристичної підготовки учнів старшої школи?
6. Якими практичними вміннями повинні володіти учні старшої шкільної ланки?
7. Назвіть нормативно-правові документи, які регулюють туристичну діяльність з дітьми різного шкільного віку.

ТЕЗИ ЛЕКЦІЙ ДО ДРУГОГО МОДУЛЯ

ТЕМА 4

Методика організації та проведення основних заходів туристично-краєзнавчого напрямку

Будь яка туристична подорож передбачає організацію і проведення. Вона, за правило, здійснюється за розробленими,

вивченими, а іноді й промаркірованими маршрутами під керівництвом інструкторів, які мають достатній досвід туристичної роботи. Кожний з заходів дитячого туризму має свої особливості так само як їх організація та проведення. За формою та змістом заходи дитячого туризму дуже різноманітні (прогулянки, походи, екскурсії, естафети, експедиції, зльоти тощо). У їх організації та проведенні є як спільні методичні прийоми, так й особливості. Невід’ємною складовою будь-якого туристичного заходу є його маршрут. Щодо методики розробки маршруту, то вимоги до його побудови однакові длялюбих туристичних заходів.

Маршрут – завчасно спланована траса переміщення туристів, яка включає ряд місць та об’єктів з певним способом транспортування між ними [4, 95]. Туристичні маршрути бувають самими різними по регіонах, природним зонам, способу переміщення і визначаються інтересами людей, які їх обирають.

Одних більше приваблюють переміщення між пунктами маршруту автобусами, поїздами, літаками та теплоходами з ночівлею у комфортабельному номері готелю, інших – піші маршрути у горах, річкові подорожі на плотах або човнах з відпочинком на природі у палатках.

Будь яка подорож має свої позитивні сторони. При цьому найважливіше щоб був правильно обраний туристичний маршрут. Не існує абсолютно однакових маршрутів. Кожен має свої особливості, але присутні й елементи схожості. Для зручності планування і практичного використання усі маршрути можна умовно поділити на декілька груп на підставі певних ознак, а саме: за побудовою; за змістом; за охопленням території; за сезонністю; за способом пересування; за тривалістю; за складністю та ін.

За способом побудови траси туристичні маршрути можна поділити на лінійні, кільцеві, радіальні.

Особливістю *лінійних* маршрутів є те, що він починається у одному пункті, а закінчується у іншому географічному пункті. Такі маршрути можуть проходити по 2, 3, 4 та більше пунктах (населених пунктах або географічних об’єктах). Основною умовою організації лінійного маршруту є доступність для туристів початкового пункту та можливість вільного виїзду з його кінцевого

пункту. До лінійних маршрутів можна віднести переходи через гірські перевали, сплав на човнах та плотах річкою.

Кільцеві маршрути, як і лінійні, можуть проходити через декілька пунктів, але початковий і кінцевий – один пункт. Такий маршрут полегшує зворотній шлях туристичній групі.

Радіальні маршрути розраховані на виїзд або вихід на екскурсії і походи різної тривалості поблизу турбази чи населеного пункту, який є основним місцем перебування туристів. Типовим радіальним маршрутом може бути туристичний маршрут екскурсійного характеру, мета якого – знайомство з історико-культурними пам'ятками великих міст [4; 10].

Ці типи маршруту можуть комбінуватися лінійний та кільцевий, наприклад з радіальним, що дає можливість відвідати більшу кількість інтересних місць.

За охопленням території туристичні маршрути поділяються на місцеві, дальні (міжрегіональні), закордонні (виїзdnі).

Місцеві туристичні маршрути, за правило, не передбачають далеких переїздів від місця проживання туристів. До них можна віднести походи вихідного дня з насиченою екскурсійною програмою або відпочинком на природі. Шкільні краєзнавчі походи з метою вивчення рідного краю саме і мають місцевий характер.

Дальні туристичні маршрути мають значну протяжність і тривалість. У ході таких маршрутів туристи мають можливість познайомитися з різними регіонами країни, які відрізняються природними умовами, історичними, культурними і соціальними особливостями.

Закордонні туристичні маршрути проходять за межами країни.

За змістом розрізняють туристичні маршрути пізнавальні, навчальні, спортивні та розважальні. *Пізнавальні маршрути* спрямовані на ознайомлення з певною територією. Її природою, історичними та культурними об'єктами.

Навчальні маршрути – це маршрути шкільних походів, експедицій мета яких практичне засвоєння навчального матеріалу. А також тренувальні маршрути з елементами орієнтування на місцевості та оволодіння прийомами подолання перешкод.

Головною метою *спортивних маршрутів* є виконання спортивних нормативів і це, як правило, категорійні походи [12, 13].

Під час розробки туристичних маршрутів для дітей певної вікової групи слід додержуватися методичних вимог:

1. Фізичне навантаження повинно бути оптимальним та сполучатися з активним відпочинком;
2. Туристичний похід повинен принести задоволення його учасникам, викликати позитивні емоції, нести змістовну інформацію, бути джерелом приємних вражень;
3. Маршрут туристичного походу повинен бути детально розробленим, безпечним і відповідати фізичним можливостям кожного з учасників.

Існує два варіанта вибору маршруту та комплектування групи при підготовці до турпоходу:

- вже для існуючого (розробленого) маршруту підбирається туристична група;
- вже укомплектована група підбирає район походу і для нього розроблюється траса маршруту.

Вибір маршруту достатньо складне діло. Крім природних умов району походу та інших його особливостей, обов'язково треба враховувати бажання і можливості більшості учасників, а саме: інтереси, туристичний досвід, фізичну й технічну підготовку, наявність вільного часу, фінанси, спорядження та таке ін. необхідною умовою є відповідність маршруту меті й завданням походу.

В.І. Курилова у розробці маршруту виділяє *три етапи*:

1 етап – вибір району походу;

2 етап – прокладка траси маршруту;

3 етап – детальне відпрацювання нитки маршрут з запасним варіантом [8, 47].

Вибір району походу проводиться на основі декількох факторів: *сприятливі природні умови* (наприклад, подорож до Карпатських гір необхідно планувати в сезони – зима, літо, а не в міжсезоння); *наявність інтересних екскурсійних маршрутів*; *наявність транспортної мережі (від'їзних шляхів)*. Крім цього,

район майбутнього туристичного походу вивчається за літературними джерелами, туристичною довідковою літературою, географічною літературою, по звітах учасників турпоходів, які вже відбулися у цей район. Туристична група повинна мати уявлення про рельєф району походу, тривалість дня (не однакова на різних широтах), перепадах добової температури (у пустелях і напівпустелях значні перепади, у лісовій зоні – не значні), кількості опадів, їх річний розподіл та характер (зливи тощо), прогноз погоди на час походу, населені пункти (їх назви та розташування), можливість придбання продуктів харчування на місці тощо.

При прокладанні маршруту (за картою району походу) необхідно слідкувати за поступовим наростанням кілометражу (фізичне навантаження повинно збільшуватися поступово). Це необхідно для того, щоб учасники туристичної групи мали змогу адаптуватися й акліматизуватися до оточуючого середовища.

У відповідності до особливостей рельєфу місцевості, враховуючи складність маршруту, а також наявність екскурсійних та природних об'єктів, які потребують часу на знайомство з ними, необхідно поділити трасу маршруту на відрізки, що відповідатимуть денному переходу. Денний перехід (відстань у кілометрах) для різних туристичних маршрутів різний: для піших та лижних – 15-23 км, для гірських – 15-15 км, для водних – 20-30 км. Ще обов'язково треба враховувати тривалість туристичного маршруту у днях . Якщо тривалість 6-8 днів то планується одне днювання, якщо 9 та більше – два Багатоденні маршрути повинні бути запасартизованими та детально описаними [5].

Траси маршрутів повинні проходити поза заповідних територій. Уся траса маршруту повинна бути нанесеною на топографічну карту з діленнями на відрізки, які відповідають денному переходу. Складні ділянки маршруту потребують більш детального картографування (у масштабі 1 : 50 000 або 1 : 25 000).

Найбільш поширеною формою туристичного походу і найбільш доступною для дітей різного віку є похід вихідного дня. Головним у його підготовці є чітко визначена мета у відповідності до якої й розроблюється маршрут. Під час розробки маршруту враховується вік, фізична підготовка та інтереси дітей. *Вимоги:* підготувати необхідну документацію (маршрутний лист із планом-

графіком та схемою маршруту); дозвіл на похід (від директора школи або позашкільного закладу туристичного спрямування); не перевищувати відповідні відстані; повертатися транспортом, або враховувати час на зворотній шлях; у програму походу включати масові заходи (ігри на місцевості, змагання з туризму, конкурси туристичної пісні тощо); у групове спорядження необхідно включати карту району походу, компас, аптечку, вогнищеве господарство, спорядження для проведення змагань з туризму.

Найбільш важливою та складною проблемою будь-якого туристичного заходу є забезпечення безпеки його учасників. Нажаль, туристичні походи, особливо з дітьми, небезпечні. Першою мірою безпеки у поході є *дисципліна* [15]. Тому, вже під час тренувальних походів, необхідно працювати над згуртуванням та дисципліною у групі. Для забезпечення безпеки у поході також необхідно дотримувати ряд загальних вимог: не рухатися у тумані або при інших несприятливих погодних умовах; під час грози не можна знаходитися біля високого дерева; під час грози у горах необхідно усі залізні речі скласти вище від табору; заборонено рухатися у темряві; не розбивати табір (бівак) в устях висохлих річок. Тільки добре підготовлена (теоретично та практично) туристична група може вирушати у похід.

Запитання до самоконтролю

1. Розкрийте сутність поняття “туристичний маршрут”.
2. Якими чином класифікують туристичні маршрути?
3. У чому полягає особливість лінійного маршруту?
4. Що є спільним та чим різняться кільцевий та лінійний маршрути?
5. У якому разі доцільно використовувати радіальний маршрут?
6. Назвіть основні вимоги, які висуваються до розробки туристичного маршруту.
7. Назвіть етапи розробки туристичного маршруту та охарактеризуйте їх.
8. Поясніть особливості розробки туристичного маршруту похода вихідного дня.

ТЕМА 5

Етика та безпека туристичних маршрутів

Безпека в дитячому туризмі – це особиста безпека туристів шкільного віку, збереження їхнього майна та не завдання шкоди навколишньому природному середовищу під час проведення подорожей.

Одна з істотних проблем – дитячий травматизм, тому що туристичні походи і подорожі безпосередньо пов'язані з небезпекою виникнення екстремальних ситуацій. Крім того, тут має місце багатофакторність ризику.

Учасники туристських походів і подорожей протягом тривалого часу перебувають в умовах, що різко відрізняються від звичних, повсякденних. Уже сама ця обставина є екстремальним фактором, що обумовлює підвищену небезпеку виникнення нещасних випадків і аварійних ситуацій, які вимагають значного фізичного напруження і психологічної мобілізації. В сучасній літературі з туризму спостерігається різнобій у вживанні термінів для означення екстремальних ситуацій. Це вносить плутанину в сутність цього питання. Щоб уникнути неясностей і помилкових або подвійних трактувань розглянемо основні поняття.

Екстремальна ситуація – будь-яка подія, що спричинює різку зміну нормальних умов життєдіяльності людини. Серед екстремальних ситуацій виділяють позаштатні ситуації, аварії і нещасні випадки.

Позаштатна ситуація – будь-яка пригода, що містить у собі загрозу для здоров'я людей, призводить до зникнення аварії, значно ускладнює виконання програми походу. Іноді для її означення використовується аналогічний за змістом термін "надзвичайна пригода".

Аварійна ситуація, аварія – вихід з ладу будь-якого механізму, пристрою, спорядження в ході його використання, під час пересування на маршруті.

Нещасний випадок – пригода, що завдала шкоди здоров'ю людини і трапилася з незалежних від неї причин.

Катастрофа – подія природного або техногенного походження, що призвела до загибелі людей і завдала збитків в особливо великих масштабах [2].

Змінюваність метеорологічних умов, можливість стихійного лиха, травмування, інших захворювань, виведення з ладу спорядження і багато інших обставин можуть значною мірою ускладнити ситуацію під час подорожі, експедиції.

Дати вичерпні рекомендації на випадок усіх екстремальних ситуацій, які трапляються, практично неможливо, (крім виключно **суб'єктивних чинників** підвищеного ризику непорозуміння у стосунках між членами групи, незгода з (керівником, порушення дисципліни, вживання спиртного, ієревтома), існують ще й **тактико-технічні фактори**: помилки в орієнтуванні на місцевості, недооцінка перешкод і переоцінка власних сил, недостатній нічний відпочинок через невдалий вибір місця базування, поспішність, порушення рафіка, темпу, ритму і тривалості руху, неправильний розподіл вантажу тощо.

Не треба скидати з рахунку також **природні фактори**, що в разі неправильних дій учасників походу, являють собою підвищену небезпеку. Основні з них такі: круті ділянки скельних, снігових, осипних і трав'яних схилів, льодовики, кам'яні обвали, снігові карнизи, лід, гірські річки, смерчі, сонячна радіація, заболочена місцевість і т.д.. Неправильні дії туристів в таких умовах можуть привести до нещасного випадку. Отже, всі види небезпек у дитячому туризмі можна класифікувати за природою явища і ролі туристів (інших людей) у виникненні небезпечної ситуації. Виділяють небезпеки:

- **суб'єктивні** (викликані невірними діями людей) – помилки в організації і проведенні подорожі; переоцінка можливостей туристів; недооцінка труднощів маршруту і т.д.;
- **об'єктивні** (обумовлені природою) – вони перераховані вище.

Люди, що побували хоч раз в екстремальній ситуації переконалися в тому, що реакція на неї може бути непередбачуваною і найнесподіванішою. Але, майже завжди в цьому випадку виникає відчуття страху. Сильним проявом страху є

паніка. Форми панічного стану можуть бути найрізноманітнішими. Розглянемо деякі форми паніки.

Ступор і когнітивний дисонанс. Це форма при якій людина залишається розгубленою і не взмозі що-небудь робити, реагувати на ситуацію, людина не може навіть ступити кроку.

Активна паніка – вона виявляється в інстинктивних діях, направлених на самозахист: швидко втекти, стрибнути в бік, закричати і так далі. Часто ці дії бувають невиправданими і лише шкодять людині. Активна паніка може виявлятися і у формі агресії.

Тиха паніка – виявляється в повному усвідомленні краху, безвихідності, відчутті безвихідності. Людина втрачає волю і повністю вимикається з ситуації. Саме такий стан найчастіше спричиняє за собою летальний результат. Панічний стан може виявлятися і в зміні всіх цих видів паніки. Особлива небезпека паніки полягає в тому, що вона дуже швидко передається іншим людям і може заразити весь колектив, тобто в її соціальному характері.

Спеціальних засобів і ліків від паніки не існує, але для того, щоб уникнути цього стану необхідні: досвід, загальна фізична і психологічна підготовка, емоційна урівновешенність і дисциплінованість, упевненість в собі.

Основні правила і рекомендації, що стосуються поведінки учасників туристського заходу, які потрапили в екстремальну ситуацію:

- спокій, тобто холодний розум і обов'язкова мобілізація свого досвіду і знань;

- заспокоїти товаришів – оцінити їх психологічні і фізичні здібності, підбадьорити, зняти напругу, допомогти;

- оперативно оцінити ситуацію, для чого необхідно ідентифікувати небезпеку, проаналізувати можливість повторення цієї ж ситуації, швидко поставити діагноз потерпілому і надати йому допомогу.

- об'єктивно оцінити ступінь небезпеки і відповідно ситуації використовувати заходи для досягнення локальної безпеки (знайти укриття, пристати до берега і т. п.);

- зібратися в групу для обговорення та ухвалення рішень, реалізації якихось дій;

- розробити заходи, направлені на ліквідацію екстремальної ситуації;

- всіяко сприяти врегулюванню конфліктів і нерозуміння серед учасників групи [12].

Для аварійних умов та екстремальних ситуацій характерні п'ять категорій захворювань і ушкоджень.

Перша категорія – травмування. Вона є найбільш поширеною в аварійних ситуаціях та під час стихійного лиха. До цієї категорії відносяться всякого роду поранення, переломи, вивихи, опіки і т. ін.

Травмування в звичайних умовах може стати причиною припинення або передчасного завершення маршруту, тоді як в екстремальній ситуації воно може призвести до загибелі потерпілого і навіть усієї групи.

Друга категорія – захворювання, характерні для географічної зони, в якій сталась аварія. В пустелі і напівпустелі в літню пору це можуть бути теплові і сонячні удари, обезводнення організму, опіки шкіри тощо; в гірській місцевості в зимовий період – загальне переохолодження, обмороження, "снігова сліпота", гірська хвороба. В подібних випадках основна допомога полягає в усуненні і припиненні впливу на організм хвороботворних факторів.

Третя категорія – отруєння неякісними або зіпсованими продуктами, отруйними рослинами, грибами, рибою чи морськими продуктами, наслідки укусів отруйних змій, павуків, комах; отруєння чадними газами (внаслідок горіння примусів, саморобних жирових ламп тощо, в наметах і укриттях); паразитарні та інфекційні захворювання, викликані контактом із хворими тваринами, носіями чи збудниками цих хвороб. Єдиний надійний спосіб уникнути подібних захворювань - уміння відрізнити придатні для вживання продукти від зіпсованих, їстівні види рослин і тварин - від отруйних.

Четверта категорія – раптові гострі захворювання а також **загострення хронічних хвороб.** Хворому необхідно по можливості забезпечити індивідуальний режим та відповідне харчування для запобігання подальшого загострення. В тяжких випадках слід негайно транспортувати хворого до найближчого

медичного закладу. Але така можливість у польових умовах часто відсутня, при підготовці до туристського походу всі учасники повинні пройти медичний огляд і отримати дозвіл на участь в ньому.

П'ята категорія – різного роду **нервово-психічні розпаді, гострі психічні захворювання**, викликані екстремальними умовами, травмами, невпевненістю в завтрашньому дні, постійним почуттям страху та іншими причинами. Ці захворювання дуже часто не усвідомлюються потерпілими і тому уже небезпечні як для хворого, так і для всієї групи. В екстремальній ситуації виключної важливості набуває постійний контроль за станом свого здоров'я (фізичним і психічним), категорично неприпустимо приховувати від керівника групи товаришів наявність болю, травми і т. ін.: все це поглиблює кризовий стан потерпілого і, відповідно, всієї групи, що може призвести до трагічних наслідків. Контакт такого хворого з іншими членами групи необхідно звести до мінімуму, доручивши йому виконання нескладної роботи [15].

Ліки, що входять до аварійного комплекту, слід витратити дуже економно, максимально використовуючи підручні засоби і матеріали, щоб зберегти необхідні медикаменти для більш тяжких випадків.

Дуже часто екстремальні ситуації виникають у зв'язку з частковою або повною втратою продуктів і води. В густонаселеній місцевості відновлення запасів обмежується в основному матеріальними витратами і не віднімає багато часу. В умовах автономного функціонування групи у віддалених районах повна втрата продовольства розглядається як надзвичайна подія.

У цих умовах необхідно перейти на режим повного або часткового голодування.

Якщо точно відомий напрямок руху, краще йти голодним маршем, щоб, не витрачаючи сил на збирання плодів тощо, якомога швидше дістатись до найближчого населеного пункту. Рухаючись у режимі голодного маршу по 5-6 год. на день, за 10-12 днів можна подолати 200-250 км, що є достатнім, для виходу з критичної ситуації.

Тривале голодування вимагає довгого періоду відновлення організму. Після виходу до населеного пункту не менше п'яти-семи

днів необхідно послідовно дотримуватись соко-овочевої, молочно-овочевої безсольової дієти. На третій-четвертий день можна включити до раціону різні каші, їжу і напої вживають невеликими порціями п'ять-шість разів на день.

Найбільш поширені випадки в подорожах (екстримальні), це якраз втрата спорядження. Підготовка до походу в зимових умовах вимагає особливої ретельності і продумування. Конструкція наметів, одягу, спорядження має відповідати вимогам подвійного "запасу на холод" (якщо на маршруті передбачаються морози -10°C , необхідно готуватися до -20°C). Намети, паливо, продукти необхідно рівномірно розподіли між членами групи. Неприпустимо, щоб всі продукти знаходилися в одному рюкзаку (в разі його втрати вся група опиниться в критичному становищі).

Тривалість виживання в умовах холоду залежить від температури повітря, сили вітру, вологості, стану одягу і взуття на момент аварії, запасів палива, якості бівуачного спорядження, надійності укриття, кількості продуктів, морального і фізичного стану учасників походу.

Необхідно пам'ятати: в усіх випадках, пов'язаних з втратою орієнтування, погіршенням погоди, втратою спорядження, травмуванням учасника групи тощо першочерговим заходом для досягнення безпеки є **спорудження укриття**.

Найбільшу небезпеку для життя людини становлять **спека і спрага** у пустелях, напівпустелях і в степах.

Вплив високих температур на організм людини визначається їх сумарною дією інтенсивним сонячним ультрафіолетовим випромінюванням; низькою вологістю повітря (2-20% вдень, 20-60% уночі); високою температурою на поверхні ґрунту (він може нагріватись до $65-70^{\circ}\text{C}$). В пустелі людина отримує величезну кількість тепла – 300 ккал за годину і більше. У таких умовах можливий швидкий перегрів організму і, як наслідок, тепловий або сонячний удар.

Початковим симптомом обезводнення є відчуття спраги що виникає при втраті організмом 2% вологи коли цей показник досягає 10% то виникають порушення зору і слуху, зруднення мови. Уже в перші хвилини після аварії в пустелі необхідно

спорудити тіньове укриття. В разі втрати води необхідно вжити енергійних заходів для її пошуку, орієнтуючись за місцевими ознаками наявності води (рослинні індикатори і т. п.).

Використання сонцезахисного тента з легкої тканини світлого кольору знижує втрату вологи більш, як удвічі. При відчутті спраги слід якомога довше утримуватись від вживання води. Пити воду треба дрібними ковтками, ретельно ополіскуючи рота та горла. Під час пересування можна, набравши до рота води, довго її не ковтати – це допомагає подолати спрагу. Найкращим засобом втамування спраги є слабкий (одна чайна ложка на 1 л води) і несолодкий зелений чай.

Виживання в пустелі можна визначити як оптимальне балансування між двома смертельними загрозами – з загальним перегріванням і обезводненням.

Лінія маршруту в пустелі чи у степу не повинна відхилятися від населених пунктів більше як на 30-40 км. Необхідну для подорожі воду треба брати з собою, з випадково виявленого на маршруті джерела не слід вживати воду без попередньої обробки. Пересуватись бажано лише в прохолодний час доби (вечір, ніч, ранок), орієнтуючись за зорями, сходом і заходом сонця. В ночі треба ретельно обстежувати навколишню місцевість (за рахунок сухості повітря і рівнинного рельєфу світло в пустелі і в степу можна помітити за десятки кілометрів).

Аварійне спорядження. Туристська група і кожний її учасник повинні мати в умовах походу аварійне спорядження, недоторканий запас продуктів та індивідуальні аптечки. Усе це в комплексі забезпечує виживання. Аварійний набір готують завчасно, виходячи з характеру конкретного маршруту, умов даної місцевості, пори року, числа учасників походу.

Все спорядження, що входить у набір, повинно бути випробуване на практиці, багаторазово перевірене, в разі необхідності продубльовані. Кожний із цих предметів повинен мати багатофункціональне використання. Наприклад, за допомогою шматка поліетиленової плівки можна добути воду в пустелі, захиститись від вітру і опадів, побудувати намет, обгорнути ним спальний мішок під час переправи тощо.

В комплект обов'язково повинні входити предмети, що можуть знадобитись у відповідній географічній зоні: в пустелі – сонцезахисний тент і поліетиленова плівка; в тайзі в зимову пору – поліетиленовий бівуачний мішок, сухе паливо, лучкова або десантна пилка; в тундрі – пилка-ножівка і т. ін.

Під час подорожі в будь-якій географічній зоні в **аварійному комплекті** повинні бути такі предмети:

- подвійне сигнальне дзеркало (поданий за його допомогою сигнал біди в сонячну погоду чи при повному місяці може бути прийнятий на відстані 20-25 км, а в деяких випадках - навіть за 40 км);
- кілька сигнальних патронів подвійної дії для подання нічного ("малинове полум'я") і денного ("оранжевий дим") сигналів біди;
- мисливські сірники з боковою стінкою від звичайної сірникової коробки, доповненні кресалом або кількома кременевими камінцями від запальнички;
- свисток для аварійної і міжгрупової сигналізації;
- похідна сокира або великий ніж (мачете) в жорстких шкіряних піхвах;
- польовий ніж з міцної нержавіючої сталі (можна мисливський);
- компас (бажано рідинний), плоский, з невеликою лінзою;
- шматок міцної фольги, за допомогою якої можна надіслати сигнал біди, засмажити дичину, використати замість посуду для приготування іншої їжі або навіть чаю;
- гумова стрічка або гумовий амортизатор, з якого можна зробити рогатку для полювання на дрібну дичину, ящірок і т. п.;
- кілька металевих гарпунів, з яких можна виготовити остроги і стріли для мисливських луків;
- тонкий дріт та волосінь для рибалки, необхідні при влаштуванні мисливських петель-силець і пасток;
- з десяток яскраво-червоних повітряних кульок, що можуть знадобитись для герметизації речей, транспортування води, організації переправ, подання сигналів біди;

- рибальський набір (крючки, волосінь, грузила, штучна приманка);
- кілька намагнічених голок і швацький набір;
- шматок поліетиленової плівки;
- аварійний набір медикаментів.

Усі предмети аварійного комплекту мають бути герметично упаковані. Рюкзаки, чохла, повинні бути яскраві за кольором, водонепроникні. Бажано, щоб набір мав самостійну плавучість, був компактним і важив не більше 0,5-1 кг.

Переносити аварійний рюкзак треба всередині групи, а в деяких випадках доцільно продублювати комплект і розмістити його в двох рюкзаках, що транспортуються на деякій відстані один від одного. В разі виникнення екстремальної ситуації аварійний рюкзак рятують і евакуюють із небезпечної зони в першу чергу.

Крім загального аварійного комплекту, кожний учасник повинен мати індивідуальний аварійний набір, який бажано зашити у внутрішню кишеню куртки [12].

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте суть поняття „безпека в туризмі”.
2. Охарактеризуйте чинники небезпеки виникнення екстремальних ситуацій у туристичному поході.
3. Розкрийте психологічний аспект подолання екстремальних ситуацій і катастроф.
4. Медичний аспект екстремальних ситуацій і катастроф.
5. Якими мають бути дії туриста в разі втрати води?
6. Якими мають бути дії туриста в разі втрати продуктів?
7. Якими мають бути дії туриста в разі втрати укриття?
8. Що таке аварійне спорядження та які предмети включає?

ПРАКТИКУМ

Практична робота № 1 (семінар)

Тема: Основні напрями дитячого туризму. Особливості змісту туристських заходів з дітьми

Мета: сформулювати уявлення про дитячий туризм як діяльність, спрямовану на забезпечення доцільного використання вільного часу шкільної молоді; визначити та охарактеризувати функції і основні напрями дитячого туризму.

Питання для обговорення на семінарі

1. Сутність поняття «дитячий туризм».
2. Гуманітарно-соціальні аспекти дитячого туризму.
3. Основні напрями дитячого туризму.
4. Мета, задачі та особливості змісту туристичних заходів з дітьми різного віку.
5. Туристичні заходи туристично-краєзнавчого напрямку дитячого туризму.
6. Зміст туристичних заходів науково-пізнавального напрямку.
7. Основні туристичні заходи культурно-просвітницького туризму.
8. Особливості туристичної роботи з дітьми початкової школи.
9. Особливості туристичної роботи зі школярами 5 – 8-х класів.
10. Особливості туристичної роботи з учнями старших класів.
11. Організація роботи з дітьми позашкільними туристичними установами.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Розробити перелік заходів основних напрямів дитячого туризму для плану туристичної роботи з дітьми різного шкільного віку.

Література

Основна: 1, 3, 4, 6, 8, 15; **додаткова:** 1, 2, 3

Практична робота № 2

Тема: Правове та нормативне забезпечення дитячого туризму

Мета: ознайомити з діючими правовими та нормативними документами, які регулюють туристичну діяльність шкільних та позашкільних установ з основних напрямів дитячого туризму.

Запитання та завдання для підготовки до заняття

1. Правові документи, які регулюють діяльність в туризмі.
2. Правові документи, які регулюють діяльність туристичних організацій при організації дитячого туризму.
3. Нормативні акти, які регулюють туристичні заходи з дітьми.
4. Опрацювати рекомендовану літературу, та підібрати документи (оригінали чи їх копії), які регулюють діяльність туристичних організацій в дитячому туризмі.
5. Особливості забезпечення безпеки учасників дитячих туристичних заходів.

Завдання для аудиторної роботи

1. Скласти каталог джерел інформації, які містять правові та нормативні акти, які регулюють діяльність шкільних та позашкільних закладів при організації туристичних заходів з дітьми.
2. Проаналізувати ці документи та виділити найбільш важливі моменти для організатора дитячого туризму.
3. Визначити нормативні акти, які будуть регулювати кожний з туристських заходів основних напрямів дитячого туризму.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Продумати заходи та скласти річний план роботи гуртка «Юний турист» з урахуванням основних вимог правових та нормативних документів.

Література

Основна: 1, 4, 8, 13; додаткова: 4, 5, 12

Практична робота № 3

Тема: Методика організації та проведення туристських походів як основного заходу туристсько-краєзнавчого напрямку

Мета: ознайомити з основними туристично-краєзнавчими заходами, особливостями їх організації та проведення.

Запитання для підготовки до заняття

1. Педагогічні принципи організації туристично-краєзнавчої роботи.
2. Система туристично-краєзнавчої роботи у загальноосвітній школі та у позашкільних туристичних закладах.
3. Організація роботи туристично-краєзнавчих секцій (метеорологічної, гідрографічної, геологічної, етнографічної та ін.).
4. Основні вимоги до проведення інструктажу учасників дитячих туристичних заходів з техніки безпеки.
5. Особливості організації та проведення категорійних походів.
6. Характерні риси туристичних походів різної категорії складності.
7. Контрольні тести для тестування учасників походів різної категорії складності.

Завдання для аудиторної роботи

1. Визначити основні вимоги до журналу реєстрації інструктажу учасників дитячих туристичних заходів з техніки безпеки.
2. Розробити план проведення інструктажу з техніки безпеки туристично-краєзнавчих заходів (експедиції, походів різного рівня складності, туристичного зльоту).
3. Провести та заповнити журнал інструктажу з техніки безпеки для групи учнів 10 – 11-х класів, які вирушають у тижневу експедицію в район ст. Н.- Ільєнка.
4. Визначити мету, задачі та зміст одноденного походу групи учнів 6– 8-х класів до Святогорської Лаври (м. Слав'яногорськ, Донецької області). Розробити маршрут походу.

5. Підібрати контрольні тести для тестування учасників походів I – III категорій складності.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Продумати мету, задачі та зміст роботи туристичного гуртка. Скласти річний план роботи гуртка «Турист-краєзнавець».

Література

Основна: 1, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11; додаткова: 1, 6, 7, 9, 10, 12

Практична робота № 4 – 5

Тема: Методика організації та проведення масових туристських заходів дитячого туризму

Мета: вивчити особливості різних форм підведення підсумків туристичної роботи у школі та у позашкільних установах.

Запитання для підготовки до заняття

1. Основні форми підведення підсумків туристичної роботи.
2. Особливості підготовки та проведення туристичних походів.
3. Спеціальна психологічна підготовка до туристичних походів.
4. Комплексна психологічна підготовка керівника туристичної групи.
5. Особливості підготовки та проведення туристичних зльотів.
6. Особливості підготовки та проведення експедицій.
7. Організація та проведення туристичних змагань.
8. Правила проведення туристичних походів, експедицій, екскурсій з учнівською молоддю.

Завдання для аудиторної роботи

1. Опрацювати туристичну, краєзнавчу та методичну літературу для моделювання туристичної подорожі, експедиції та туристичного зльоту в умовах Луганської області.

2. Підібрати картографічний матеріал для моделювання туристичної подорожі, експедиції та туристичного зльоту.
3. Розробити маршрут шкільного туристично-красознавчого походу I категорії складності з метою знайомства з природними об'єктами Луганської області.
4. Розробити проект проведення наукової експедиції по Луганській області.
5. Змоделювати обласний туристичний зліт, передбачивши проведення змагань (туристичне багатоборство, спортивне орієнтування) та конкурси.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Розробити сценарій проведення конкурсу “Туристичної пісні” (авторської).

Література

Основна: 1, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 14, 15; **додаткова:** 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12

Практична робота № 6 - 8

Тема: Методика проведення туристичних заходів культурно-просвітницького та науково-пізнавального туризму

Мета: ознайомити з методикою проведення туристичних заходів культурно-просвітницького та науково-пізнавального напрямку дитячого туризму.

Запитання для підготовки до заняття

1. Культурно-просвітницький туризм, сутність, основні поняття.
2. Основні форми культурно-просвітницького туризму та їх характеристика.
3. Характеристика об'єктів культурно-просвітницького туризму.
4. Сутність поняття «екскурсія», методика проведення екскурсій.
5. Науково-пізнавальний туризм, особливості цього напрямку дитячого туризму

6. Особливості підготовки і проведення наукових екскурсій.

Завдання для аудиторної роботи

1. Продумати можливі екскурсійно-краєзнавчі маршрути Луганщиною, скласти їх опис і навести пам'ятки історії та культури, які доцільно відвідати під час подорожі. Результати виконаного завдання записати у таблицю 6.1.

Таблиця 6.1

Основні туристсько-краєзнавчі маршрути Луганщини

№	Екскурсійний маршрут	Опис маршруту	Пам'ятки історії та культури, які відвідують під час екскурсії
1	«Рідний Луганськ»	Ознайомлення з історією та сьогоденням міста Луганська, оглядова екскурсія по старому і новому місту	Обласний краєзнавчий музей, художній музей, будинок-музей В. Даля, меморіал «Гостра Могила»
2	«Луганське козацтво»		
4	«Старобільський монастир»		
5	«Храми Луганщини»		
6	«Б. Грінченко і українська духовність»		
7	«Тут проходив Міус - фронт»		
8	«Подвиг героїв - молодогвардійців»		
9	«Дорогами Донецькими»		

2. Розробити екскурсію музеями Луганська (за власним вибором), у відповідності з усіма вимогами до підготовки і проведення екскурсій.
3. Запропонувати маршрут туристсько-краєзнавчої екскурсії зі стислим описом маршруту за наступним планом:
 - географічні особливості території;
 - фауністичний і флористичний склад території;
 - інфраструктура;
 - історичні та культурні пам'ятки;
 - опис траси маршруту.
4. Розробити туристсько-краєзнавчу екскурсію для школярів 8-го класу з метою ознайомлення з природними об'єктами Луганської області.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти кадастр історико-культурних пам'яток Луганська, які можуть бути використаними в якості екскурсійних об'єктів.
2. Скласти кадастр природних пам'яток Луганської області, які можуть бути використаними в якості екскурсійних об'єктів.

Література

Основна: 1, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12; додаткова: 1, 2, 7, 9, 12

Практична робота № 9 (семінар)

Тема: Соціально-психологічні основи організації дитячого туризму

Мета: ознайомити з соціально-психологічними принципами формування туристської групи

1. Соціально-психологічні аспекти формування туристської групи (основні ознаки і особливості туристської груп; психологічні аспекти комплектування туристських груп; психологічна сумісність учасників туристського походу; психологічна сумісність учасників туристського походу).

2. Психологічний клімат у туристській групі.
3. Спеціальна психологічна підготовка керівника туристської групи.
4. Особливості теоретичної та практичної підготовки туриста.
5. Географічна підготовка туриста: сутність та значення.
6. Краєзнавча підготовка туриста та її особливості.
7. Значення топографічної підготовки туриста.
8. Фізична підготовка туриста та її складові.
9. Особливості технічної і тактичної підготовки туриста.
10. Комплексна психологічна підготовка учасників туристського походу.

Література.

Основна: 1, 4, 8, 9, 15; додаткова: 1, 4, 5

ЗАПИТАННЯ ДО ПЕРШОГО МОДУЛЯ

1. Історіографія дитячого туризму.
2. Гуманітарно-соціальні функції дитячого туризму.
3. Основні напрями дитячого туризму.
4. Туристично-краєзнавчий напрям: зміст та форми туристичної роботи.
5. Туристичні походи: багатоденні (оздоровчі, пізнавальні, категорійні, комбіновані) та походи вихідного дня.
6. Масові форми туристично-краєзнавчого напрямку.
7. Науково-пізнавальний напрям: зміст та форми роботи (прогулянки, екскурсії, експедиції).
8. Особливості туристичних заходів культурно-просвітительського напрямку.
9. Правові та нормативні документи які регулюють туристичну роботу зі шкільною молоддю.
10. Вікові особливості туристичної роботи з дітьми молодшого шкільного віку.
11. Вікові особливості туристичної роботи з дітьми середнього шкільного віку.
12. Вікові особливості туристичної роботи з дітьми старшого шкільного віку.
13. Зміст початкової туристичної підготовки дітей 1–4-х класів: теоретична, практична та фізична підготовки, туристичні заходи.
14. Зміст початкової туристичної підготовки дітей 5–9-х класів: теоретична, практична та фізична підготовки, туристичні заходи.
15. Зміст початкової туристичної підготовки шкільної молоді (10–11-ті класи): теоретична, практична та фізична підготовки, туристичні заходи.

Знати дефініції понять: дитячий туризм, туристичний захід, прогулянка, туристський похід, категорійний похід, похід вихідного дня, екскурсія, туристична експедиція, зльот, туристична естафета

ЗАПИТАННЯ ДО ДРУГОГО МОДУЛЯ

1. Методика організації та проведення основних заходів туристично-краєзнавчого напрямку.
2. Загальні теоретико-методичні прийоми підготовки та проведення заходів туристично-краєзнавчого напрямку.
3. Поняття “туристичний маршрут”.
4. Види туристичних маршрутів та їх особливості за засобом побудови траси та за змістом.
5. Види туристичних маршрутів та їх особливості за тривалістю і за засобом переміщення.
6. Види туристичних маршрутів та їх особливості за складністю і за інтенсивністю використання.
7. Методичні принципи розробки туристичного маршруту.
Етапи розробки маршруту.
8. Особливості розробки туристичного маршруту вихідного дня.
9. Методика організації та проведення туристичних походів, зльотів, змагань.
10. Маршрутна документація та правила її оформлення.
11. Загальні вимоги щодо забезпечення безпеки туристичного походу.
12. Загальні теоретико-методичні прийоми підготовки та проведення основних заходів науково-пізнавального напрямку.
13. Загальні теоретико-методичні прийоми підготовки та проведення основних заходів культурно-просвітницького напрямку.
14. Специфіка підготовки та проведення прогулянок у природу, екскурсій.
15. Специфіка підготовки та проведення наукових експедицій.
16. Специфіка підготовки та проведення походів та екскурсій з метою поглиблення знань їх учасників та популяризації туризму серед різних верств населення.

Знати дефініції понять: туристська група, туристичний маршрут, нитка маршруту, кільцевий маршрут, радіальний

маршрут, лінійний маршрут, комбінований маршрут,
туристичне обладнання, бівак

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

До форм контролю знань студентів з дисципліни “Дитячий туризм” можна віднести наступні: усне опитування, письмову модульну роботу, КСР. Відповідно до форм розроблено критерії оцінювання, а саме:

- відповіді на заняттях (участь у обговоренні питань з певної теми; виконання практичних завдань) – 3 бали
(максимальна 27 балів);
- модульна робота – 25 балів
(максимальна 50 балів);
- самостійна робота – 23 бали.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна навчальна література

1. Вєрба І.А. Туризм в школі / І.А. Вєрба. – М.: Фіз. і спорт, 1993. – 198 с.
2. Волович В.Г. Чоловік в екстремальних умовах природної середовища / В.Г. Волович. – М.: Мисль, 1998. – 223 с.
3. Інформація про стан розвитку туристсько-краєзнавчої роботи серед учнівської молоді в Україні // Туризм і краєзнавство. – К.: Укрдержцентр туризму і краєзнавства. – 2004. - № 18. – с.56-63.
4. Квартальнов В.А. Теорія і практика туризму: Уч. посібник для вузів / В.А. Квартальнов. – М.: Фізкультура і спорт, 2003. – 672 с.
5. Кіфяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф. Кіфяк. – Чернівці: Книги ХХІ ст., 2003. – 300с.
6. Колотуха О.В. Ресурсний потенціал дитячо-юнацького туризму в Україні / О.В. Колотуха. – К.: 2005. – 116с.
7. Крачило Н.П. Географія туризму: Учебне посібник / Н.П. Крачило. – К.: Вища школа, 1997. – 208с.
8. Курилова В.І. Туризм: Учебне посібник / В.І. Курилова. – М.: Просвєщення, 1998. – 224с.
9. Остапєц А.А. Педагогіка туристсько-краєведчої роботи в школі / А.А. Остапєц. – М.: Педагогіка, 1985. –104 с.
10. Пангєлов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангєлов. – Київ: Академвидав, 2010. – 248с.
11. Петраківський В.Л. Туристське краєзнавство. Навчальний посібник / В.Л. Петраківський. – К.: Знання, 2006. – 207 с.
12. Правила проведення туристських походів, експедицій і екскурсій з учнівською та студентською молоддю України / Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. – Вип. 2. – К., 1994.
13. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні / За ред. В.К. Федорченка. –К.: Юрінком інтер, 2002. – 635 с.

14. Сборник официальных документов по детско-юношескому туризму, краеведению и организации отдыха детей и молодежи / Сост. Ю.С. Константинов. – М.: ЦДТЮТ ТУРРФ, 1999.
15. Щур Ю.В., Дмитрук О.Ю. Спортивно-оздоровчий туризм. Навчальний посібник / Ю.В. Щур, О.Ю. Дмитрук. – К.: Альтерпрес, 2003. – 232 с.

Додаткова література

1. Бардин К.Б. Азбука туризма/ К.Б. Бардин. – М.: Просвещение, 1973. – 174 с.
2. Берман А.Е. Юный турист / А.Е. Берман. – М.: Финансы и статистика, 1977. – 11с.
3. Зорин И.В., Квартальнов В.А. Энциклопедия туризма: Справчник / И.В. Зорин, В.А. Квартальнов. – М.: ФиС, 2001.
4. Кодыш Э.Н. Туристские слеты и соревнования / Э.Н. Кодыш. – М.: Профиздат, 1984. – 109 с.
5. Кодыш Э.Н. Соревнования туристов / Э.Н. Кодыш. – М.: ФиС, 1999. – 100 с.
6. Костриця М.Ю. Туристський похід вихідного дня / М.Ю. Костриця. – К.: Здоров'я, 1989. – 79 с.
7. Осипова О.Я. Транспортное обслуживание туристов: Уч.пособие /О.Я. Осипова. – М.: Академия, 2004. – 368 с.
8. Спортивный туризм. Правила змагань. – К.: , 2002.
9. Туристические маршруты: Сб. маршрутов советов по туризму и экскурсиям: Справочник / Сост. В.С. Качанов. – М.: Профиздат, 1990. – 256 с.
10. Туристськими стежками: Довідник юного туриста. – К.: Молодь, 1986. – 327 с.
11. Федорченко В.К., Мініч І.М. Туристичний словник-довідник: навчальний посібник / В.К. Федорченко, І.М. Мініч. – К.: Дніпро, 2000. – 155 с.
12. Чижов В.П., Добров А.В. Учебные тропы природы /В.П. Чижов., А.В. Добров – М.: Агропромиздат, 1989. – 124 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ДОВІДНИК

***ДИТЯЧИХ ТУРИСТСЬКИХ БАЗ І ТАБОРІВ
ЦЕНТРІВ ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ,
СТАНЦІЙ ЮНИХ ТУРИСТІВ
УКРАЇНИ***

***ЦЕНТРАЛЬНИЙ ТАБІР
ТУРИСТСЬКОГО АКТИВУ УЧНІВ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ І
КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ***

* Закарпатська область, Іршавський район, с. Осій, вул.
Українська, 22

Начальник
табору

МАТІКО
Іван Іванович

Табір розташований за 50 км від м. Мукачеве. Туристи доставляються до табору автобусом.

Табір працює цілорічно.

У літній період відпочиваючі проживають у 2-поверхових дерев'яних будиночках (2 - 5 осіб у кімнаті) та в стаціонарному корпусі (2 - 4 - 6 осіб у кімнаті), у зимовий - в корпусі (корпус опалюється). Санблок (туалети, умивальники, душ з гарячою та холодною водою) - в корпусі та на території.

Харчування - в їдальні табору.

На території закладу є спортивні майданчики, столи для настільного тенісу, міні-футбольне поле з штучним покриттям.

До програми відпочинку включено спортивні ігри та змагання, дискотеки, конкурси, вікторини, туристські походи та прогулянки, широка екскурсійна програма.

Автономна Республіка Крим

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА
КРИМСЬКОГО РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО
ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
„ЦЕНТР ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ
МОЛОДІ”**

* м. Сімферополь, вул. Крилова, 75

Завідуюча

ТЕРЕЩЕНКО
Людмила Миколаївна

Постійно діюча база на 69 місць. Туристи добираються до бази самостійно міським транспортом.

Проживання - в корпусі у 2 – 3 – 4 - 10-місних кімнатах.

Санвузол та душева - у приміщенні.

Є кухня для самостійного приготування їжі, можлива організація харчування в їдальнях міста.

Для проведення культурно-масових заходів з дітьми є ігровий майданчик.

Екскурсійна програма - на замовлення відпочиваючих.

Волинська область

**ТУРИСТСЬКА БАЗА «ЮНИЙ ТУРИСТ»
ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ, СПОРТУ ТА ЕКСКУРСІЙ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ВОЛИНСЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ**

* Волинська обл., Луцький район, с. Лище

Директор

ТОЛСТІХІН
Леонід Миколайович

База знаходиться за 10 км від м. Луцька. Туристи доставляються до бази автобусом або маршрутним транспортом (від кінцевої зупинки – пішки 1 км).

База працює цілорічно, в літній період – 50 місць, в зимовий період – 20 місць.

Проживання в корпусі та будиночках по 4 - 6 осіб у кімнаті.

Санвузол, душові - в корпусі та на території. Харчування – кухня в корпусі для самостійного приготування їжі.

На базі є скелетром. Працює культорганізатор, проводяться туристські походи, змагання з туризму та спортивного орієнтування, пропонується цікава дозвільна програма.

Можлива організація екскурсій до мм. Луцька, Львова, Дубно, Кремінця, Почаєва, Володимир-Волинського, Зимного, Колодяжного, Берестечка та інших історико-культурних місць за бажанням туристів.

**ТУРИСТИЧНА БАЗА «ТАБІР СОНЯЧНИЙ»
ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ, СПОРТУ ТА ЕКСКУРСІЙ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ВОЛИНСЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ**

* Волинська обл., Луцький район, с. Гараджка

Директор

ТОЛСТІХІН
Леонід Миколайович

База знаходиться за 8 км від м. Луцька. Туристи доставляються до бази автобусом або маршрутним транспортом (зупинка біля бази).

База працює в період: весна - літо - осінь.

Кількість місць - 120. Проживання в корпусі по 4-6 осіб у кімнаті, є можливість розміщення наметового містечка.

Санвузол, душові - на території.

Харчування – стаціонарна кухня або самостійне приготування.

На базі є спортивні майданчики – футбольний, волейбольний та баскетбольний, літня естрада, клуб, озеро та пляж, медичний корпус з фізіотерапевтичними процедурами.

Працює культорганізатор, проводяться туристські походи, змагання з туризму та спортивного орієнтування, пропонується цікава дозвільна програма.

Відпочиваючим пропонуються екскурсії до міст: Луцька, Львова, Дубно, Кремінця, Почаєва, Володимир-Волинського, Зимного, Колодяжного, Берестечка та інших історико-культурних місць за бажанням туристів.

Дніпропетровська область

ТУРИСТСЬКА БАЗА “ТОПОЛЯ” ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО ЦЕНТРУ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

* 51200, м. Новомосковськ, вул. Партизанська, 214

В.о. директора,
провідний
фахівець

МАЗУРЧУК
Володимир Ілліч

Постійно діюча база знаходиться за 5 км від залізничної станції м.Новомосковська. Туристи доставляються до бази автобусом або приміським електропоїздом.

Кількість місць - 100. Проживання туристів - в корпусах (3 корпуси) по 2 - 3 особи у кімнаті та наметовому таборі. У зимовий період корпуси опалюються.

Санітарний блок (санвузли, душові) - в корпусах та на території.

На базі є відкрита естрада, спортмайданчик, працюють відео- та кінозали, пункт прокату туристського спорядження, білизни, газових плит (для самостійного приготування їжі).

Для відпочиваючих організуються і проводяться туристські походи та екскурсії.

На сьогоднішній день туристична база „Тополя” знаходиться на реконструкції.

Донецька область

ОБЛАСНА ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “МОРСЬКА” ДОНЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ ТА КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

* Першотравневий р-н, с. Біла Коса

База знаходиться за 40 км від залізничної станції м. Маріуполь у центрі селища. За 100 м від бази - пляж. Працює з 10 червня до 25 серпня щороку.

База розрахована на 30 чол.

Проживання в 3 - 4-місних будиночках.

Санвузол, душові - на території бази.

Харчування в їдальнях та кафе селища. Група забезпечується (за бажанням) електроплитою, холодильником, посудом, постільною білизною. Є автостоянка.

Програмою відпочинку передбачаються купання в морі, екскурсія по лиману Білосарайська Коса, до м. Маріуполя, заповідника “Кам’яні могили”, ландшафтного парку «Меотида».

**ОБЛАСНА ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “ЛІСОВА”
ДОНЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ЦЕНТРУ
ТУРИЗМУ ТА КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

* Краснолиманський р-н, с. Торське

База розташована за 30 км від залізничної станції Красний Лиман.

Працює у літній період. Проживання - в корпусі у 4 - 8-місних кімнатах.

Санвузол, душові - на території бази.

Харчування самостійне. Група забезпечується електроплитою, холодильником, посудом, постільною білизною.

Є спортивний майданчик та автостоянка.

Програмою відпочинку передбачаються екскурсії до м. Святогорська, по Краснолиманському району.

Запорізька область

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “ДНІПРЯНКА”
ЗАПОРІЗЬКОГО ОБЛАСНОГО ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ І
КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

* 69047, м. Запоріжжя, вул. О.Невського, 85-А

Директор

МАНОВА

Катерина Степанівна

Турбаза працює цілорічно.

Кількість місць на базі - 150.

Проживання туристів - в корпусі по 15 осіб у кімнаті.
Санвузли розміщені на кожному поверсі.

Харчування - у їдальнях і кафе міста.

База має спортмайданчик, актову залу.

Під час перебування туристів на базі організуються спортивні змагання, пропонується широка екскурсійна програма (відвідування Дніпровської гідроелектростанції (Дніпрогес), ботанічного саду, дитячої залізниці, музеїв - краєзнавчого, історії козацтва, художнього; оглядова екскурсія по м. Запоріжжю, теплохідні екскурсії, пішохідна екскурсія на о. Хортиця). Відпочиваючі мають змогу відвідати театри, цирк, концерти.

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “ЛИСА ГОРА”
ЗАПОРІЗЬКОГО ОБЛАСНОГО ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ І
КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

* м. Василівка, лісництво

Директор

ПАЦАЛЬ
Костянтин Миколайович

Постійно діюча турбаза на 50 місць знаходиться за 10 км від залізничного вокзалу м. Василівка.

Туристи добираються самостійно.

Проживання - у збірно-розбірних будиночках у 4-місних кімнатах. Взимку будиночки не опалюються.

Харчування - в польових умовах (організовується туристами самостійно).

Відпочиваючим пропонується екскурсія до краєзнавчого музею “Замок Попова”, проводяться спортивні та туристські змагання.

Івано-Франківська область

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “МРІЯ”
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ДЕРЖАВНОГО
ЦЕНТРУ
ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

* 76008, м. Івано-Франківськ, вул. Нечуя-Левицького, 19

Завідуючий

ЛЕСІВ
Михайло Миколайович

Постійно діюча турбаза розташована за 2,5 км від залізничного вокзалу міста, звідки туристи добираються маршрутним тролейбусом. Розрахована на 12 осіб у заїзд.

Для розміщення туристів на турбазі є 5 номерів готельного типу, в 1 - 3-місних номерах знаходиться санітарний блок, душова кабіна або ванна, кожен номер обладнаний кабельним телебаченням та холодильником.

Туристам пропонується змістовна програма перебування: оглядова пішохідна екскурсія по старій частині м. Івано-Франківська, до музеїв - визвольних змагань, краєзнавчого, художнього; автобусні екскурсії до Національного заповідника "Давній Галич" та до діючого монастиря "Скит Манявський". За бажанням відпочиваючих можливе проведення екскурсії до м. Коломия.

ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА "ПРУТ"
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ДЕРЖАВНОГО
ЦЕНТРУ
ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

* 78500, м. Яремча, вул. Свободи, 236

Завідуючий

фіяГЕНІС
Петро Петрович

Постійно діюча турбаза на 36 місць розташована за 1 км від залізничної станції і за 50 м від автостанції м. Яремча.

Проживання туристів - у цегляному корпусі по 3 - 6 осіб у кімнаті. Туалети, умивальники і душові з гарячою і холодною водою - в корпусі, холодильники знаходяться в коридорі та в туристичному кабінеті.

Є один 3 - місний номер типу “напівлюкс”, обладнаний телевізором, санітарним блоком та душовою кабіною.

Харчування - 3-разове в орендованому кафе.

Для проведення культурно-масових заходів з дітьми є приміщення, туристичний кабінет, на території турбази є місце і дрова для приготування їжі на вогнищі. Налагоджений прокат туристського спорядження.

Відпочиваючим пропонуються: змістовна екскурсійна програма - оглядова пішохідна екскурсія по місту, екскурсії до Музею визвольних змагань, Карпатського національного природного парку, водоспаду; одноденні походи на г. Маковиця та скелі Довбуша; поїздка у селище Ворохта з проведенням екскурсії по селищу з відвідуванням трампліну та катанням на підвісній канатній дорозі.

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “ГОВЕРЛА”
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ДЕРЖАВНОГО
ЦЕНТРУ
ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

* 78500, смт. Ворохта, вул. Д.Галицького, 14

Завідуючий

ЗАРЕЦЬКИЙ
Михайло Броніславович

Постійно діюча турбаза розташована за 200 м від залізничної станції м.Ворохта.

На туристичній базі може розміститись 44 особи. Санвузол, душові - в корпусі.

Також в окремому приміщенні є номер “напівлюкс”, в якому можна розмістити 5 осіб, номер обладнаний санітарним блоком, душовою кабіною, холодильником та телевізором.

Харчування - 3-разове в їдальні на території бази.

Для проведення культурно-масових заходів з дітьми є приміщення та спортивний майданчик.

За 500 м від бази працює підйомник (довжина 2,5 км).

Екскурсійна програма включає оглядову пішохідну екскурсію по селищу з відвідуванням трампліну та катання на підвісній канатній дорозі. Для відпочиваючих проводяться одноденні походи на вершини гір Магури, Говерли та присілок П'ятихатки.

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “КАРПАТИ”
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ДЕРЖАВНОГО
ЦЕНТРУ
ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

* 78500, с. Яблуниця

Завідуючий

ЛИЧКОВСЬКИЙ
Василь Васильович

Постійно діюча турбаза розташована за 15 км від залізничного вокзалу м. Татарів. Туристи доставляються до бази автобусом.

Кількість місць - 80.

Відпочиваючі проживають у дерев'яному спальному корпусі по 2 - 8 осіб у кімнаті. Санвузли, душові – в корпусі.

Харчування - 3-разове в орендованій їдальні.

Для проведення культурно-масових заходів з дітьми є приміщення, спортмайданчик. Налагоджений прокат туристського спорядження.

Туристам пропонуються оглядова пішохідна екскурсія по селищу, одноденні сходження на гори Хом'як, Діл, Яблуницький перевал, поїздка у м. Ворохта з проведенням оглядової екскурсії з відвіданням трампліну та катанням на підвісній канатній дорозі.

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “ЧЕРЕМОШ”
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ДЕРЖАВНОГО
ЦЕНТРУ
ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

* Косівський район, смт Кути, вул. Снятинська, 21

Завідуючий

ЛАЗОРИК

Любомир Іванович

Турбаза розташована за 2,5 км від залізничної станції Вижниця Чернівецької області. Працює цілорічно, приймає до 40 осіб у заїзд.

Для розміщення туристів є 8 спальних кімнат, у кожній з яких можна розмістити 4 особи. Санвузол, душові – в корпусі.

Харчування - 3-разове в орендованій їдальні.

Для проведення культурно-масових заходів з дітьми є приміщення, спортмайданчик. Працює культорганізатор.

Туристам пропонуються одноденні поїздки в с. Вижницю Чернівецької області та м. Косів з відвідуванням Музею народних промислів, походи в гори.

***СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИСТИЧНИЙ ЦЕНТР
МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ДЕРЖАВНОГО
ЦЕНТРУ
ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ***

* 77400 Івано-Франківська обл. Тисменицький район,
с. Рибне вул. І. Франка, 1а

Начальник

КУЦЕЛА

Тарас Юрійович

Спортивно-оздоровчий туристичний центр міжнародного співробітництва дітей та юнацтва розташований в с. Рибне за 12 км від Івано-Франківського залізничного вокзалу. Центр працює цілорічно.

Спортивно-оздоровчий туристичний центр має цегляний спальний корпус, збудований в 1967 році.

В корпусі є 12 спальних кімнат зі зручностями, в яких може розміщатися 25 осіб, по 2 - 3 особи в кімнаті.

На території центру працює їдальня на 30 місць.

Для проведення культурно-масових заходів з дітьми є приміщення, спортивно-ігровий павільйон.

Працює культорганізатор.

Львівська область

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “ЛЬВІВ”
КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
РАДИ
“ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР КРАЄЗНАВСТВА,
ЕКСКУРСІЙ І ТУРИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ”**

* 79026, Львів, вул. І.Франка,156

Директор
Центру туризму

НАБИТОВИЧ
Михайло Васильович

Завершується будівництво турбази на 50 місць.

Проживання туристів - у корпусі по 2 - 3 особи у кімнаті.
Санвузли - в кімнатах. Для проведення культурно-масових заходів є відповідні приміщення та територія. Пропонується різноманітна екскурсійна програма.

Сніданки і вечері можуть бути замовлені в кафе бази, обіди - в їдальнях міста.

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “КАРПАТИ”
КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
РАДИ
“ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР КРАЄЗНАВСТВА,
ЕКСКУРСІЙ І ТУРИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ”**

* 82600, Сколівський район, с. Кам'янка, вул. Кам'янецька,11

Завідуючий

МЕРЕЖКО

Юрій Павлович

Турбаза розташована за 4 км від залізничної станції м. Сколе і 1 км від зупинки с. Дубина міжнародної траси Київ-Львів-Чоп.

Корпус бази працює цілорічно. Кількість місць - 65. Проживання в корпусі по 2 – 3 - 4 особи у кімнаті. Санвузол – на кожному поверсі.

Дерев'яні будинки (на літній період) розраховані на 80 місць, у кімнаті по 5 - 7 осіб. Санвузол - на території.

У літній період працює харчоблок.

До послуг відпочиваючих - спортивний майданчик, приміщення для проведення культурно-масових заходів, різноманітна екскурсійна програма (на замовлення). При необхідності з туристською групою працює інструктор з туризму.

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “ПОЛОНІНА”
КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
РАДИ
“ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР КРАЄЗНАВСТВА,
ЕКСКУРСІЙ І ТУРИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ”**

* 82660, Сколівський район, смт. Славське

Завідуючий

ГРИНЕНКО
Євген Федорович

Турбаза розташована в мальовничій гірській місцевості за 400 м від залізничної станції “Славське”. База працює цілорічно. Кількість місць - 43.

Проживання в корпусі по 2-3-4 особи у кімнаті. Санвузол – в окремому приміщенні.

Є умови для приготування їжі (на електричні плиті).

За 3 км від бази знаходиться підйомник.

Екскурсійна програма - на замовлення туристів.

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “ТРЕМБИТА”
КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
РАДИ
“ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР КРАЄЗНАВСТВА,
ЕКСКУРСІЙ І ТУРИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ”**

* 82660, Сколівський район, смт Славське, вул. Рожаночка, 1

Завідуючий

ДЕНИС

Володимир Володимирович

Турбаза розташована в мальовничій гірській місцевості за 4 км від залізничної станції смт. Славське, звідки туристи добираються пішки або автобусом. Поряд проходить траса місцевого значення Львів – Славське.

База працює цілорічно. Кількість місць - 40.

Проживання в дерев'яних будинках по 2 – 3 - 4 особи у кімнаті. Санвузол - на території. Влітку працюють душові кімнати. Проживання в корпусі по 2 – 3 - 4 особи в кімнаті. Санвузол в приміщенні.

Є умови для приготування їжі (кухня на дрова).

За 2 км від бази знаходиться підйомник.

Миколаївська область

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА
МИКОЛАЇВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ,
КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

* 54055, м. Миколаїв, вул. Севастопольська, 63

Директор

ГОРБОВА

Центру туризму

Тетяна Олександрівна

Постійно діюча дитяча турбаза на 85 місць.

Проживання туристів - у корпусі по 2 – 3 – 6 – 8 – 10 осіб у кімнаті.

Санітарний блок (туалети, умивальники, душові з гарячою та холодною водою) - в корпусі.

Харчування відпочиваючих організовується в їдальнях міста.

До послуг туристів - приміщення для проведення масових заходів, відеозал. Працює культорганізатор.

Програмою перебування на базі передбачаються перегляд відеофільмів, відвідування басейну “Водолій”, музеїв, театрів, зоопарку, проведення екскурсії по місту.

Одеська область

ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “АРКАДІЯ” ОДЕСЬКОГО ОБЛАСНОГО ГУМАНІТАРНОГО ЦЕНТРУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

* 65009, м. Одеса, вул. Тініста,4

Завідуюча

ШЕПЕЛЬ

Ольга Анатоліївна

Постійно діюча турбаза на 80 місць знаходиться неподалік від залізничного вокзалу міста (30 хв. тролейбусом, трамваєм, автобусом, маршрутним таксі до зупинки “Площа 10 квітня”) та від одного з найкращих пляжів міста “Аркадія” (15 хв. пішки).

Проживання – в цегляному корпусі у 4 – 6 – 8 - 10-місних кімнатах. Санвузол, душові кімнати – в корпусі.

Харчування – 2 - 3-разове в орендованій їдальні.

Екскурсійна програма – за вибором. Пропонуються відвідування музеїв: історико-краєзнавчого, археологічного, літературного, західного та східного мистецтва, художнього; Одеського театру опери та балету; екскурсії: оглядова по місту, “Вся Одеса”, “Літературна Одеса”, “Храми Одеси”, “Таємниці і легенди одеських катакомб”; виїзні автобусні екскурсії: “Аквапарк”, “Дендропарк “Софіївка” (м. Умань), “Білгород-

Дністровська фортеця – унікальна пам'ятка архітектури середньовіччя”, “м. Вилкове – “Українська Венеція”, “Заповідник “Асканія-Нова” (Херсонська область),

**ТУРИСТСЬКИЙ ОЗДОРОВЧИЙ ТАБІР “ХАРИТИНІВКА”
ОДЕСЬКОГО ОБЛАСНОГО ГУМАНІТАРНОГО ЦЕНТРУ
ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ**

* 66100, Балтський р-н

Завідуючий

ВЛАСЮК
Олег Сергійович

Оздоровчий табір розташований в лісі. До табору туристи добираються пішки (3 км) від залізничної станції м. Балта (с. Беліно Балтського району) або транспортом за замовленням (15 км від с. Беліно через село Пасіцели). Від м. Одеси – 4 години поїздки залізницею.

Проживання туристів - в дерев'яних будиночках у 4 - 10-місних кімнатах або в цегляному корпусі з пічним опаленням (до 15 осіб у кімнаті).

Санвузол – на території. Влітку працюють душові кімнати.

Для проведення культурно-масових заходів з дітьми є приміщення, спортивний майданчик. Налагоджений прокат туристського спорядження.

Місцевість пересічена, являє собою хороший полігон для проведення змагань з пішогохідного та велосипедного туризму, спортивного орієнтування.

За бажанням відпочиваючих можливе проведення екскурсій у містах Умань, Київ, Одеса.

Полтавська область

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА «ПОЛТАВКА»
ПОЛТАВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ**

І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

* 36014, м. Полтава, вул. Нечуя-Левицького,4
E-mail: turcenter@mail.ru

Методист

КОМІСАР

Юлія Миколаївна

Постійно діюча турбаза на 26 місць знаходиться в центрі міста поруч із Київським залізничним вокзалом, звідки туристи доставляються автобусом центру туризму (25 посадочних місць). Розміщена у відремонтованому приміщенні обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (2-й поверх).

Проживання – у трьох кімнатах по 10 осіб, та 2 кімнатах - по 8 осіб.

Санітарний блок (умивальники, туалети) - у приміщенні, гаряча вода є постійно. Душ відсутній.

За бажанням відпочиваючих замовляється харчування в кафе або їдальні міста поблизу бази.

Актова зала використовується для проведення культурно-масових заходів з дітьми. За бажанням туристів у вечірній час організуються перегляд телепередач, відвідування драматичного театру ім. М.В.Гоголя, кінотеатрів міста, розважальних центрів міста.

Програма відпочинку передбачає проведення автобусних екскурсій по місту, до Державного історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви», Хрестовоздвиженського монастиря, а також екскурсій: до краєзнавчого музею, літературно-меморіального та музею-садиби І.П.Котляревського, літературно-меморіального музею В.Г.Короленка, літературно-меморіального музею Панаса Мирного, музею авіації та космонавтики, художнього музею ім.М.Ярошенка та картинної галереї.

За додаткову оплату організуються екскурсії до Національного музею - заповідника М.В. Гоголя в с. Гоголеве Шишацького району, до оспіваної Гоголем Диканьки, Національного музею гончарства в смт. Опішні тощо.

Сумська область

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА
СУМСЬКОГО ОБЛАСНОГО ЦЕНТРУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ ТА
РОБОТИ З ТАЛАНОВИТОЮ МОЛОДДЮ**

* 40007, м. Суми, вул. Августовська, 14-А

Директор

Тихенко
Лариса Володимирівна

Постійно діюча база, розрахована на 30 місць.

Проживання - в корпусі по 3 - 4 особи в кімнаті.

Санвузол – у корпусі.

Харчування - в їдальні міста поблизу бази.

До послуг відпочивальників - приміщення для проведення культурно-масових заходів з дітьми, 2 спортивні зали, комп'ютерний клас, хореографічна зала, кімната для релаксації, туристське спорядження.

Туристам пропонуються екскурсійні програми: оглядові, тематичні (“Меценати Сумщини”, “Сумщина літературна”, “Храми Сумщини” тощо), пішохідні, до вищих навчальних закладів, промислових підприємств м. Суми, а також історичними місцями області, організація і проведення одно-дводенних походів по Сумській області. Екскурсійна програма складається за попередньою домовленістю з урахуванням побажань замовника.

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА
СУМСЬКОГО ОБЛАСНОГО ЦЕНТРУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ ТА
РОБОТИ З ТАЛАНОВИТОЮ МОЛОДДЮ**

* 40021, м. Суми, вул. Аерофлотська, 1

Директор

Тихенко
Лариса Володимирівна

База працює під час літніх канікул і розрахована на 30 осіб.

Проживання - в корпусі.

Санвузол – у корпусі.

Харчування - в їдальні міста поблизу бази.

До послуг відпочивальників - приміщення для проведення культурно-масових заходів з дітьми, фітотівальня.

Екскурсійна програма складається за попередньою домовленістю з урахуванням побажань замовника.

Харківська область

ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ СТАНЦІЇ ЮНИХ ТУРИСТІВ

* 61091, м. Харків, вул. Танкопія, 15/2

Методист турбази

РЕДІНА
Ольга Володимирівна

База працює цілорічно. Кількість місць - 50.

Туристи добираються від залізничного вокзалу міським транспортом (автобус, метро) можлива платна доставка автобусом обласної станції юних туристів.

Проживання - в корпусі по 1 - 7 осіб у кімнаті. Санітарний блок (туалети, умивальники, душ з гарячою і холодною водою) - у кожній кімнаті.

Харчування - в їдальні міста (300 м від бази). Для самостійного приготування їжі - кухня з електроплитою.

До послуг туристів - приміщення для проведення культурно-масових заходів з дітьми, спортмайданчик, різноманітна екскурсійна програма (оглядові екскурсії “Мій Харків”, “Харків

стародавній”, “Харків ботанічний”, ”Храми Харкова” тощо, екскурсій до Національного парку “Святі гори”, Свято-Успенського чоловічого та Борисо-Глебського жіночого монастирів, Краснокутського дендропарку, міст Полтави, Опішні) та інші. Можливе попереднє замовлення автобусних екскурсій за тел./факсом: (057) 392-30-14, електронна пошта: STKharkov@ukr.net

Херсонська область

ТУРИСТСЬКА БАЗА КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ЦЕНТР ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ТВОРЧОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ» ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

* 73003, м. Херсон, просп. Ушакова, 18/2
e-mail: obl_turism@mail.ru

Директор
КЗ «ЦТКТУМ» ХОР

СОМОВА
Наталія Олександрівна

Чергова

ЧЕРНУШЕНКО
Тетяна Миколаївна

Стаціонарна туристська база на 50 місць розташована в центрі м. Херсона на другому поверсі будівлі Центру туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді.

Проживання:

у 7 - 8-місних кімнатах. Зручності (душ, туалет) – на першому поверсі в достатній кількості;

у 2-3-місних кімнатах підвищеного комфорту. Зручності в кімнаті (душ, туалет, телевізор).

Для проведення культурно-масових заходів з дітьми є актова зала.

Програмою відпочинку передбачаються оглядові та тематичні екскурсії по м.Херсону: «Історичні особистості м. Херсона», «Херсон у другій світовій війні», «Вулиця Суворова – жива історія міста» та інші, відвідування краєзнавчого, художнього музеїв та планетарію, відпочинок у гідропарку.

Туристським групам пропонується відвідання історичних та природних об'єктів Херсонщини: біосферного заповідника «Асканія-Нова», Національного природного парку «Олешківські піски», туристсько-розважального комплексу «Зелені хутори Таврії», Чорноморського узбережжя (відвідання Джарилгацького національного природного парку, Скадовського дельфінаріуму), Бізюкова монастиря, Кам'янської січі тощо.

Програма та тривалість відпочинку на туристській базі Центру – за побажанням замовника.

Хмельницька область

ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “ПІВДЕННИЙ БУГ” ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

* 29013, м. Хмельницький, вул. Примакова,2

Завідуюча

ТШАНІНА

Лариса Іванівна

Постійно діюча турбаза на 80 місць, яка розташована на березі річки Південний Буг біля центрального парку відпочинку.

Проживання - в корпусі у 3 - 4-місних кімнатах.

Санвузол, душова - у корпусі.

Харчування - в їдальнях міста.

Екскурсійна програма - на замовлення відпочиваючих.

Надання транспортних послуг (автобус «Еталон» на 29 місць, мікроавтобус «Газель» на 13 місць).

Черкаська область

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА
СТАНЦІЇ ЮНИХ ТУРИСТІВ М.УМАНЬ**

* 20300, м. Умань, пров. Петровського, 16

Директор

КУЧЕРЕНКО
Віталій Анатолійович

База працює цілорічно. Кількість місць – 45.

Туристи добираються до бази міським транспортом.

Проживання – в корпусі по 6 – 7 - 10 осіб у кімнаті.

Санітарний блок (санвузли – 2 місця, душ – 1 місце) – у корпусі.

Харчування – в їдальнях міста.

До послуг відпочиваючих – територія, де можна готувати їжу на вогнищі.

Чернівецька область

**ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА „РАЙДУГА”
ГЛИБОЦЬКОГО РАЙОННОГО ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ,
КРАЄЗНАВСТВА, СПОРТУ ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ
МОЛОДІ**

* с.Просокиряни, Глибоцький район, Чернівецька область
e-mail: a-dudka@yandex.ru

Директор

Центру туризму

ДУДКА

Анатолій Петрович

База розташована за 30 к від м. Чернівці та за 3 км від районного центру – смт. Глибока.

На території бази працює 7 спальних корпусів літнього типу.

База функціонує тільки в літній період.

Кількість місць - 90.

У наявності - актовка зала, спортмайданчик, надвірна вбиральня, умивальник та літній душ.

База пропонується для організації профільних туристських наметових таборів.

Поруч з базою - озеро 2 га, закартований лісовий масив.

Програма перебування - за погодженням із замовником.

Чернігівська область

ДИТЯЧА ТУРИСТСЬКА БАЗА “ДЕСНЯНКА” ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ „ЦЕНТР ДИТЯЧОГО ТА ЮНАЦЬКОГО ТУРИЗМУ І ЕКСКУРСІЙ”

* 14008, м. Чернігів, вул.Нахімова,3

Методист

МАТВІЙЧУК
Тетяна Віталіївна

Постійно діюча база на 29 місць. Проживання в стаціонарному корпусі в 7 - 10-місних кімнатах. Санвузол, душева, кімната для вмивання у приміщеннях загального користування.

Харчування – в кафе за попередньою домовленістю.

Для послуг екскурсантів автотранспорт ПНЗ Центру ДЮТЕ: «Ікарус» – 42 місця, ПА3- 25 місць, «Газель» - 11 місць.

Екскурсійна програма 1-, 2-, 3-денних турів може складатися з оглядової і тематичних екскурсій по місту, відвідування музеїв:

- історичного ім. В.В. Тарновського;
- історико-меморіального музею-заповідника М.М. Коцюбинського;
- військово-історичного;

- художнього ім. П. Галагана;
- Борисо-Глібського собору (XII ст.);
- Антонієвих печер (XI ст.);
- виставок;
- Свято-Троїцького кафедрального собору (XVII ст.);
- Спасо-Преображенського собору (XI ст.);
- Єлецького Свято-Успенського жіночого монастиря (XI-XVIII ст.);
- П'ятницької (XII ст.), Єкатерининської церков (XVII ст.).

Окрім того є можливість відвідати екскурсійні об'єкти Чернігівщини, а саме:

- Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», м. Батурин;
- Меморіальний музей М.К. Заньковецької, с. Заньки Ніжинського району;
- Меморіал «Пам'яті героїв Крут», с. Крути Ніжинського району;
- Історико-культурний заповідник «Качанівка», с. Качанівка Ічнянського району;
- Історико-археологічний музейний комплекс «Древній Любеч», смт Любеч Ріпкинського району;
- Історико-меморіальний музей-заповідник П. Куліша «Ганнина пустинь», с.І. Мотронівка Борзнянського району;
- Історико-краєзнавчий музей, зоопарк, смт Мена;
- Історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім», м. Новгород-Сіверський;
- Краєзнавчий музей «Поштова станція», художній «Рідкісної книги» та інші, м. Ніжин;
- Літературний музей П. Тичини, с. Піски Бобровицького району;
- Краєзнавчий музей ім. Маслова, Густинський свято-Троїцький монастир, м. Прилуки;
- Літературно-меморіальний музей О.П. Довженка, смт Сосниця;
- Палацово-парковий комплекс П. Галагана, с. Сокиринці Срібнянського району;

- Ландшафтно-парковий комплекс, с. Тростянець Ічнянського району;
- Музейно-меморіальний комплекс партизанської слави «Лісоград», смт. Щорс.

**ДИТЯЧИЙ ТАБІР «ЮНІЙ ТУРИСТ»
ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ
„ЦЕНТР ДИТЯЧОГО ТА ЮНАЦЬКОГО ТУРИЗМУ І
ЕКСКУРСІЙ”**

* 15582, Урочище «Гора-1», с. Количівка, Чернігівський район

Завідуюча
господарством

СВИСТУН
Ганна Петрівна

Постійно діючий табір знаходиться за 12 км від м. Чернігова у напрямку до Києва та за 4 км від залізничної станції с. Количівка.

Проживання в корпусі на 45 місць, у кімнатах по 2 - 7 осіб з усіма зручностями. Корпус розрахований на перебування дітей в будь-яку пору року.

Харчування – стаціонарна їдальня на 90 місць з опаленням у холодний період. Є можливість встановлення наметового містечка та приготування їжі на вогнищі.

На території табору є стадіон та спортивний майданчик. Працює пункт прокату туристського спорядження.

**ОЗДОРОВЧИЙ ТАБІР «ЗМІНА»
ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ
„ЦЕНТР ДИТЯЧОГО ТА ЮНАЦЬКОГО ТУРИЗМУ І
ЕКСКУРСІЙ”**

* 15563, провулок Лісовий, 64, смт. Седнів, Чернігівський район

Завідуючий
КУЗЬМЕНКО

господарством

Анатолій Іванович

Сезонний табір знаходиться за 30 км від м. Чернігова.

Розрахований на 120 дітей.

Проживання в літніх будиночках.

Харчування – в стаціонарній їдальні.

На крутих схилах ярів на території табору є можливість провести тренування з техніки пішохідного туризму, а взимку - з лижного туризму.

Поруч з табором протікає річка Снов, що дає можливість відпочити дітям на березі річки.

м. Київ

**ДИТЯЧА ЕКСКУРСІЙНО-ТУРИСТСЬКА БАЗА “ЮНИЙ
ТУРИСТ”
МІЖНАРОДНОГО ЦЕНТРУ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО
ТУРИЗМУ
ГУОН м. КИЄВА**

* 03143, м. Київ, вул. Заболотного, 144

Директор
МЦДЮТ

Муковніна
Ольга Степанівна

Завідуючий

Агададян
Арсен Артурович

Черговий

Стаціонарна дитяча туристсько-екскурсійна база розташована в мальовничому районі м. Києва – Феофанії.

Проживання – в 4-місних кімнатах. Зручності (душ, туалет, побутові кімнати) - на кожному поверсі в достатній кількості.

Можливе проживання у кімнатах підвищеного комфорту. Зручності в кімнаті (душ, туалет, телевізор).

Для проведення культурно-масових заходів з дітьми є актовий зал.

Програмою відпочинку передбачаються: оглядові автобусні екскурсії “Київ – столиця України”, “По древній столиці Київської Русі” з відвідуванням території Національного заповідника “Софія Київська” та Михайлівського Золотоверхого собору; “Історико-архітектурні пам’ятки Печерська” з відвідуванням Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника; “По старому Подолу”, Національного музею “Чорнобиль”.

Можлива організація 2-3 денних турів (за домовленістю).

м. Севастополь

**БАЗА ЮНИХ ТУРИСТІВ “ЧОРНОМОРОЧКА”
ЦЕНТРУ ДИТЯЧОГО І ЮНАЦЬКОГО ТУРИЗМУ І
ЕКСКУРСІЙ
м. СЕВАСТОПОЛЯ**

* 99007, м. Севастополь, вул. Музики, 5
сайт: www.sutur.crimea.ua
e-mail: sevtourbaza@yandex.ru

Директор
Центру туризму

Негребецький
Юрій Анатолійович

Постійно діюча база на 35 місць знаходиться неподалік від залізничного вокзалу міста (20 хв. пішки). При бажанні туристи доставляються автобусом. Проживання - в корпусі у 2 – 5 - 8-місних кімнатах. Санвузол, душ - на поверсі в корпусі.

Харчування - 3-разове в шкільній їдальні (по замовленню).

Програмою відпочинку передбачаються проведення щоденних екскурсій (панорама, музей Чорноморського флоту, акваріум, Херсонес, 35-а берегова батарея, Михайлівський рavelін).

Працює культурорганізатор.

Зразок розробки дитячого туристичного заходу

1. Організація дитячого туристичного заходу

План заходів оргкомітету по підготовці змагань

Всім відомо, що чітке планування й контроль виконання служать запорукою успіху. Систематизація, призначення відповідальних виконавців і контрольних строків значною мірою сприяють успішній підготовці й проведенню змагань.

Вимоги до місця проведення зльотів

Вимоги до місця проведення зльотів настільки різноманітні й суперечливі, що вибір іноді доводиться робити з обліком тільки найважливіших факторів. Найважливіший з них - рельєф місцевості. Він повинен мати скельні виходи (допускаються кар'єри), ріку, через яку можна організувати переправу (у крайньому випадку яр), лісові ділянки для орієнтування, різниця висот на дистанції не повинна перевищувати 100 м. Наявність заболочених ділянок необов'язкова. Для проведення крос-походу й орієнтування обов'язково повинна бути карта місцевості. Важливим фактором є й наявність дороги, по якій до місця змагання будуть добиратися учасники, буде здійснюватися доставка спорядження, харчування й під'їзду машини «швидкої допомоги».

Програма проведення зльоту

У програмі повинне бути відбите все: розписано дні змагань, час і місце їхнього проведення, вид заліку (командний або індивідуальний) і т.д.

Програма повинна відображати не тільки процес змагань, у ній повинні бути включені всі великі заходи - професійні й досугові.

Програма великих заходів може бути випущена у формі книжки, з описом місцевості, історії, населення, телефону місцевого клубу туризму й т.д. Приводяться також, крім регламенту, склад оргкомітету й головної судійської колегії. У

книжку можна помістити таблиці результатів змагань, які заповнюються учасниками, і результати попередніх змагань даного рангу.

Підготовка призів, дипломів, медалей і знаків відмінності

Перелік необхідної кількості призів, дипломів і т.ін. складається на підставі відповідного розділу Положення, і вони здобуваються провідною організацією.

Гарною традицією може бути вручення призів самому старшому (ветеранові) і самому юному учасникам змагань.

Особливе питання - знаки відмінності суддів. Тут підготовляються нагрудні значки (напис на шматочку ватману або спеціально придбаний знак з позначенням суддівських функцій.

Церемонія відкриття й закриття

Проводити ці заходи потрібно заздалегідь по відпрацьованому, видрукуваному й відрепетированому сценарію.

Площадка повинна бути розмічена, підготовлена щогла для підйому прапора, що при необхідності може замінити дерево з похило натягнутою мотузкою й прив'язаним до неї прапором, поставлені столи із призами.

До підйому прапора запрошуються переможці попередніх змагань, а якщо їх немає, то ветерани туризму.

У церемонію закриття, крім спуска прапора, входить також нагородження.

Обслуговування учасників

Розміщення учасників, суддів. При розміщенні в польових умовах для кожної команди заздалегідь розмічається місце розташування, ставиться табличка. При цьому за кордоном табору передбачаються місця для розведення багать і установки примусів.

Залежно від місцевості, розміщення може бути П-образним, у лінію або у дві паралельні лінії. Суддівський табір розташовується обособлено, але поблизу табору учасників. При розміщенні суддів необхідно передбачити більші намети або навіс для роботи секретаріату, мандатної комісії, проведення засідань

ГСК. На наметах повинні бути приколєні таблички із прїзвищами суддїв.

Органїзаційно бїльш зручно, але менш звичне проведення туристичних зльотїв на турбазах. Але й тут можна спробувати видїлити окремі будиночки для команд, що б вони могли їх вїдповїдно оформити.

Нарештї може бути й змїшане розташування: учасники в наметових таборах, а суддї в корпусї турбази. У всїх випадках повинна бути оформлена схема табору, розваженї таблички - розміщення секретарїату, мандатної комїсії, прес-центру, медпункту, а так само мїсце умивання, забору питної води, туалету, смїттєвих ям.

Важливе питання висвітлення табору. Дуже зручно хоча б на час зробити висвітлення вїд дизеля, але якщо це не вдасться, то освїтити секретарїат просто необхідно, тому що робота з пїдведення пїдсумкїв закінчується їнодї дуже пїзно.

Спорядження для наметового табору команди привозять із собою, Для суддїв- рекоментується крім наметїв передбачити матраци й спальнї мїшки.

Оргкомїтет доцїльно розмістити окремо вїд суддїв, передбачивши можливїсть окремих зручностей.

Всї питання розміщення повинен вирїшувати один зї членної мандатної служби. У нього ж ї в головного секретаря повинен бути пофамільний список розселення суддїв.

Органїзація харчування. Розмїщення на турбазї питання вирїшується саме собою, головне -установити режим харчування. Всунь змагань потрїбно пїдготувати сухий пайок для частини команд ї частини суддїв.

При польовому розмїщеннї команд можуть бути два варїанти органїзації харчування: з похїдною кухнею або готуванням їжі самою командою.

Медичне облугування. Органїзатори змагань повиннї задалегїд домовитися з мїсцевими органами охорони здоров'я із цього приводу, якщо в складї суддїв є лїкар або медсестра - це спрощує справу.

При відсутності лікаря починати змагання не можна. При проходженні дистанції крос-походу може знадобитися другий лікар у найбільш вилученій від старту крапці або на найбільш складному етапі.

Лікар повинен бути в районі старту-фінішу, де підтримується зв'язок з усіма з усіма етапами.

Крім того, у Положенні обмовляється наявність у кожної команди на дистанції крос-походу медичної аптечки.

Транспорт. У більшості випадків, команди прибувають у призначене місце на своїх автобусах. Це значно полегшує завдання організаторам - від них потрібно тільки вивісити покажчики для руху і якщо буде потреба домовитися зі службою ДАІ.

Команди, що прибувають на залізничному транспорті повинні заздалегідь погодити строки й надіслати заявку на транспорт, чітко обмовивши годинники заїзду й від'їзду.

Організація дозвілля. В учасників змагань і членів делегацій залишається завжди вільний час. Крім спілкування туристів один з одним існують інші варіанти заповнення дозвілля - художній, спортивний, туристсько-пізнавальний. Часто гостинні хазяї влаштовують концерти чинностями місцевих професійних і аматорських колективів, організують зустрічі із цікавими людьми.

На традиційному загальному туристичному багатті можуть виступати учасники конкурсу пісні, якщо він проводиться й просто туристи, що люблять пісні, а їхня більшість. Багаття «дружби» можна сполучати з різними конкурсами самодіяльності.

У вільний час можна провести змагання з футболу, волейболу, заснувавши призи.

Інтерес викликають добре організовані зустрічі з ветеранами альпінізму й туризму.

Форм використання дозвілля дуже багато, і невичерпна енергія туристів - почуття гумору, схильність до вигадки й нешаблонних рішень.

Конкурсна програма. На змаганнях необхідно проводити конкурс туристської технічної творчості - нове досконале

спорядження розширює технічні й тактичні можливості команд і туристських груп, підвищує безпека подорожей.

Крім того будуть дуже актуальні конкурси пісень, фотографії, емблем, стінгазет.

Особливе місце тут займає конкурс біваків і таборів, де перевіряють не тільки правильність установки табору, але й творчість виявлене при цьому.

Існують конкурси рішення тактичних завдань, таких як прокладка на карті маршруту необхідної категорії складності й складання графіка руху по ньому.

І, звичайно ж, залік конкурсів. Якщо зробити їх позазаліковими, то мережа участь особисто за бажанням команд, то в них або не будуть брати участь, або брати участь формально (аби тільки відзвітуватися). Разом з тим, на змаганнях вирішальною є спортивна частина. Введення конкурсів у загальний залік із сумарним результатом спортивної програми, але з невеликою вагомістю (10-15%) - оптимальне рішення питання.

Санітарні питання. Організатори змагань повинні ще до заїзду команд побудувати туалети, викопати ями для сміття й харчових відходів, зробити найпростіші вмивальники й виділити місце для забору питної води.

Якщо ж воду не дозволено пити санітарно-епідеміологічною службою, необхідно організувати поставку питної води.

Лікар змагань повинен щодня контролювати стан харчоблока й усього табору.

Забезпечення безпеки в таборі

Комендантська служба. Підготовка галявини, розміщення знову прибувають, видача й прийом інвентарю, організація відкриття й закриття й т.д. далеко не повний список зобов'язань комендантської служби. Залежно від масштабу змагань вона складається з 5-20 чоловік.

Основа успіху цієї служби - у чіткому щовечірнім плануванні робіт наступного дня й перевірці виконання. На місце змагань комендантська служба виїжджає за 1-5 днів до початку.

Бланки документів. Короткий строк проведення зльотів вимагає великої підготовчої роботи із бланками.

ГОСТ 28681.1 – 95
МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЙ СТАНДАРТ
ТУРИСТСКО-ЭКСКУРСИОННОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ

Проектирование туристских услуг

МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЙ СОВЕТ ПО СТАНДАРТИЗАЦИИ,
МЕТРОЛОГИИ И СЕРТИФИКАЦИИ

ПРЕДИСЛОВИЕ

1 РАЗРАБОТАН Техническим комитетом по стандартизации ТК
№ 199 «Туристско-экскурсионное обслуживание»

ВНЕСЕН Управлением стандартизации и сертификации в сфере
услуг Госстандарта России

2 ПРИНЯТ Межгосударственным советом по стандартизации,
метрологии и сертификации (протокол № 7—95 от 25 апреля 1995
г.)

За принятие проголосовали:

Наименование государства	Наименование национального органа по стандартизации
Азербайджанская Республика	Азгсстандарт
Республика Армения	Армиосстандарт
Республика Беларусь	Белстандарт
Республика Казахстан	Госстандарт Республики Казахстан
Кыргызская Республика	Кыргызстандарт
Республика Молдова	Молдовастандарт
Российская Федерация	Госстандарт России
Республика Таджикистан	Таджикгосстандарт
Туркменистан	Главгосинспекция
Украина	Госстандарт Украины

3 ВВЕДЕН В ДЕЙСТВИЕ в качестве государственного стандарта Украины приказом Госстандарта Украины от 4 марта 1996 г. № 99 с 01.01.97 г.

4 ВВЕДЕН ВПЕРВЫЕ

ТУРИСТСКО-ЭКСКУРСИОННОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ

Проектирование туристских услуг

TOURIST-XCURSION SERVICE Projection of tourists service

Дата введения 1997. 01.01

Дата введения в Украине 1997.01.01

1 ОБЛАСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ

Настоящий стандарт устанавливает порядок разработки документации при проектировании туристских услуги предназначен для предприятий, организаций различных организационно-правовых форм и граждан – предпринимателей, оказывающих туристские услуги.

2 НОРМАТИВНЫЕ ССЫЛКИ

ГОСТ 12.1.36-81 ССБТ. Шум. Допустимые уровни в жилых и общественных зданиях

ГОСТ 17.4.2.01-81 Охрана природы. Почвы. Номенклатура показателей санитарного состояния

ГОСТ 28681.0-90 Стандартизация в сфере туристско-экскурсионного обслуживания. Основные положения

СНиП 2.08.02-89 Общественные здания и сооружения

3 ОПРЕДЕЛЕНИЯ

В настоящем стандарте использованы следующие термины:

3.1 Туристская услуга – результат деятельности туристского предприятия по удовлетворению соответствующих потребностей туристов (по ГОСТ 28681.0).

3.2 Исполнитель туристской услуги – предприятие, организация, учреждение или гражданин-предприниматель, оказывающие туристскую услугу.

3.3 Потребитель услуги – получатель услуги (турист, экскурсант, предприятие).

3.4 Заказчик – предприятие или гражданин-предприниматель, обеспечивающий финансирование проекта туристской услуги.

3.5 Разработчик – предприятие или гражданин-предприниматель, осуществляющий разработку проекта туристской услуги.

3.6 Описание туристской услуги – информация об основных характеристиках туристской услуги и условиях обслуживания.

3.7 **Тур** – набор туристских услуг с конкретными сроками начала и окончания исполнения, реализуемый оптовому или розничному потребителю. В проектировании туристского путешествия тур имеет значение проектировочного модуля.

3.8 **Программа обслуживания туристов** – перечень услуг, достопримечательных объектов и досуговых событий, предоставляемых туристам в определенной последовательности, времени, месте и условиях обслуживания.

3.9 **Туристский маршрут** – предварительно намеченный путь туристского похода (экскурсии, путешествия), характеризующийся определенным порядком перемещения туристов по географическим точкам.

3.10 **Туристская трасса** – утвержденный и соответствующим образом оборудованный маршрут.

3.11 **Технологическая карта экскурсии** – технологический документ, определяющий логическую последовательность осмотра достопримечательных объектов на маршруте.

Примечание. Технологически карта включает пространственно-временные характеристики отдельных этапов экскурсии (продолжительность, протяженность, месторасположение остановок, точек обзора и пр.), основные творческие задачи экскурсовода на каждом этапе.

3.12 **Технологическая карта туристского путешествия** – технологический документ, определяющий содержание программы и условий обслуживания туристов на конкретном маршруте.

3.13 **Контрольный текст экскурсии** – технологический документ, включающий научное, актуализированное содержание информации, предоставляемой экскурсантам.

Примечание. На основе контрольного текста экскурсовод составляет индивидуаль-ный текст, отображающий особенности и возможности экскурсовода и отвечающий интересам конкретных экскурсантов.

3.14 **«Портфель экскурсовода»** – комплект информационных материалов (фотографий, копий документов, географических карт, схем, репродукций с картин и др.), используемых экскурсоводом в ходе экскурсии

4 ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

4.1 Проектная документация должна содержать требования безопасности, обеспечивающие безопасность жизни, здоровья и имущества туристов, охрану окружающей среды в соответствии с нормативной документацией.

4.2 Проектируемые услуги должны соответствовать обязательным требованиям действующих законодательных актов и нормативных документов (ГОСТ 12Л.036, ГОСТ 17,4.2.01, СНиП 2.08.02, стандартам в области охраны природы).

4.3 Проектные материалы, разрабатываемые на туристские услуги, предприятия и объекты туристского обслуживания (гостиницы, турбазы, кемпинги, маршруты, канатные дороги, горнолыжные подъемники и другие) должны пройти государственную экологическую экспертизу в соответствии с нормативной документацией.

4.4 Проектирование туристской услуги может осуществляться туристским предприятием, предоставляющим услугу, или другой организацией на договорной основе по инициативе заинтересованных предприятий и организаций, включая общественные организации потребителей.

5 ПРОЕКТИРОВАНИЕ ТУРИСТСКИХ УСЛУГ

5.1 Основой для проектирования услуги является краткое описание туристской услуги — набор требований, выявленных в результате исследования рынка, согласованных с заказчиком услуг и учитывающих возможности исполнителя услуги.

5.2 Руководство туристского предприятия утверждает порядок и процедуры разработки конкретной услуги, организации предоставления услуги и определяет ответственность каждого участника процесса проектирования услуги.

5.3 Проектирование туристской услуги осуществляется в последовательности:

- установление нормируемых характеристик услуги;
- установление технологии процесса обслуживания туристов;
- разработка технологической документации;

- определение методов контроля качества;
- анализ проекта;
- представление проекта на утверждение.

5.3.1 Для каждой характеристики услуги должны быть указаны приемлемые для потребителя и исполнителя значения. Конкретные характеристики услуги должны быть не ниже требований государственного стандарта на соответствующий вид услуги.

Проект должен содержать конкретные требования по обеспечению безопасности услуги, минимизации рисков для потребителей услуги и их имущества, обслуживающего персонала и окружающей среды.

5.3.2 Проектирование требований к процессу обслуживания туристов. Документация, детализирующая требования к процессу обслуживания туристов, должна содержать:

- описания процессов, форм и методов обслуживания туристов;
- значения характеристик процесса обслуживания туристов;
- требования к типу, количеству и пропускной способности используемого оборудования;
- количество необходимого персонала и уровень его профессиональной подготовки;
- договорное обеспечение поставок изделий и услуг;
- гарантии;
- необходимые согласования (с собственниками рекреационных ресурсов, органами санитарно-эпидемиологического и пожарного надзора, госавтоинспекцией и другими).

Конкретные требования к процессу обслуживания туристов должны быть не ниже требований действующих нормативных документов.

Проектирование процесса обслуживания туристов осуществляют по отдельным этапам предоставления услуги (например, предоставление информации об услуге, оказание услуги, расчеты за услугу) и составление для каждого из них технологических карт.

Содержание и последовательность этапов могут варьироваться в зависимости от вида услуги.

5.4 Результатом проектирования туристской услуги являются технологические документы (технологические карты, инструкции, правила, регламенты и др.).

5.5 Определение методов контроля качества

В документации по контролю качества должны быть установлены формы, методы и организация контроля за осуществлением процесса обслуживания туристов с целью обеспечения его соответствия запроектированным характеристикам.

Проектирование контроля качества включает:

- определение ключевых моментов в процессе обслуживания, существенно влияющих на характеристики услуги;
- определение методов корректировки характеристик услуги;
- определение методов оценки контролируемых характеристик.

5.6 Анализ проекта является завершающим этапом проектирования и имеет целью подтвердить, **ЧТО:**

- характеристики проектируемой услуги обеспечивают безопасность для жизни и здоровья туристов и охрану окружающей среды;
- требования к процессам обслуживания туристов соответствуют запроектированным характеристикам услуг;
- методы контроля качества обеспечивают объективную оценку характеристик процессов обслуживания.

Анализ проекта осуществляют представители соответствующих функциональных подразделений туристского предприятия.

Анализ проекта направлен на выявление и своевременное устранение несоответствий в проекте.

Результатом анализа проекта является уточненное содержание технологической документации туристского предприятия.

5.7 Утверждение проекта является завершающим этапом проектной разработки

Документацию на спроектированные туристские услуги и процессы обслуживания туристов утверждает руководитель туристского предприятия по согласованию с заказчиком.

Изменение проекта допускается только в обоснованных случаях по согласованию с заказчиком и утверждается руководителем туристского предприятия.

5.8 Проектирование отдельных видов туристских услуг

5.8.1 Проектирование услуга «туристское путешествие».

Порядок проектирования услуги «туристское путешествие» предусматривает два этапа: 1) проектирование каждого тура, включаемого в услугу «туристское путешествие» в соответствии с программой обслуживания туристов; 2) проектирование услуги «туристское путешествие» в целом.

Проектирование тура, осуществляемое туристским предприятием, предусматривает согласование возможностей туристского предприятия с запросами туристов.

Краткое описание услуга «туристское путешествие» составляют на основе изучения потребностей и платежеспособного спроса населения на виды и формы туристских путешествий и возможностей рекреационных ресурсов в конкретном районе.

Краткое описание услуги «туристское путешествие» конкретизируют в проекте программы обслуживания туристов.

Разработка программы обслуживания включает определение:

- маршрута путешествия;
- перечня туристских предприятий-исполнителей услуги;
- периода предоставления туров каждым предприятием-исполнителем услуги;
- состава экскурсий и достопримечательных объектов;
- перечня туристских походов, прогулок;
- комплекса досуговых мероприятий;
- продолжительности пребывания в каждом пункте маршрута;
- количества туристов, участвующих в путешествии;
- видов транспорта для внутримаршрутных перевозок;
- потребности в инструкторах-методистах по туризму, экскурсоводах, гидах-переводчиках, другом обслуживающем персонале и необходимой дополнительной их подготовки;
- необходимого количества транспортных средств;

- форм и подготовку рекламных, информационных и картографических материалов, описания путешествия для информационных листков к туристским путевкам.

Результатом проектирования услуги «туристское путешествие» являются следующие технологические документы туристского предприятия:

- технологическая карта туристского путешествия (**приложение А**);

- график загрузки туристского предприятия (**приложение Б**);

- информационный листок к туристской путевке, который предоставляется потребителю (**приложение В**).

5.8.2 Проектирование услуга «**туристский поход**» предусматривает:

- проведение экспедиционного обследования района и маршрута туристского похода;

- подготовку проектов размещения и оборудования туристских приютов и стоянок на трассе туристского похода;

- расчет необходимо количества туристского инвентаря, снаряжения и транспортных средств;

- определение потребности в инструкторах-методистах по туризму, другом обслуживающем персонале и организацию их подготовки;

- подготовку рекламно-информационных материалов с описанием трассы похода;

- определение мер по безопасности услуги «туристский поход». Разработка трасс походов должна осуществляться по территориям с благоприятными природными условиями, отвечающими экологическим и санитарно-гигиеническим нормам и требованиям, установленным в действующей нормативной документации (ССБТ, стандартам в области охраны природы), а также с учетом реальных возможностей развития конкретного вида туризма.

Документальной основой проектирования услуги «туристский поход» является отчет о проведении экспедиционного обследования маршрута туристского похода (**приложение Г**), а

также материалы социологи-ческого изучения пожеланий туристов по обслуживанию на данной трассе.

Результатом проектирования услуги «туристский поход» является паспорт трассы туристского похода (**приложение Д**).

Паспорт трассы туристского похода должен быть согласован с:

- органами санитарно-эпидемиологической службы;
- другими организациями, контролирующими перемещение транспортных средств (автоинспекцией, водной инспекцией и т. п.);
- органами управления (собственниками) земельными угодьями, по которым проходит трасса туристского похода.

5.8.3 Проектирование услуги «экскурсия»

Проектирование услуги «экскурсия» предусматривает определение:

- тематической направленности;
- объектов осмотра;
- продолжительности экскурсий;
- объема информации;
- формы перемещения по маршруту экскурсии;
- результатов социологического изучения предложений экскурсантов по условиям обслуживания.

Результатом **проектирования услуги «экскурсия»** являются следующие технологические документы:

- технологическая карта экскурсии (**приложение Е**);
- контрольный текст экскурсии;
- материалы «портфеля экскурсовода»;
- схема трассы маршрута транспортной экскурсии (**приложение Ж**).

ПРИЛОЖЕНИЕ А
(обязательное)

наименование туристского предприятия,
обслуживающего маршрут _____

ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ КАРТА

туристского _____ путешествия _____ по _____ маршруту
_____ на 20 г.

наименование маршрута _____
1 Основные показатели маршрута

Вид _____ маршрута

Категория _____ сложности

Протяженность _____ маршрута _____ (км)

в т. ч. пешком (на лыжах) _____ на лодках (плотах)

Продолжительность _____ путешествия _____ (сут)

Число туристских групп _____

Число туристов в группе _____

Всего туристов по маршруту _____

Всего _____ человеко-дней
обслуживания _____

Начало обслуживания на маршруте первой группы _____

Начало обслуживания на маршруте последней группы _____

Конец обслуживания последней группы _____

Стоимость _____
путевки _____

Месяц	Число туристов в месяц	График заезда туристских групп по месяцам	Число групп в месяц
-------	------------------------	---	---------------------

01

02

.....

12

Адрес туристского предприятия, с которого начинается путешествие

2 Программа обслуживания туристов в путешествии по маршруту

Населенные пункты, расстояния между ними, способы передвижения, время прибытия в пункт и выезда из него	Наименование туристских предприятий и условия размещения	Запланированные туристские услуги. Наименования экскурсий (с перечнем основных объектов показа), туристских прогулок и походов	Экскурсионные расходы на 1 ч

Всего

вт.ч.1 _____ предприятие _____

вт.ч.2 _____ предприятие _____

вт.ч. и тд. _____ предприятие _____

Внутримаршрутные: перевозки:	осуществляются :	Место
	предприятиями	печатай

Передача групп производится в пункте:

Подписи руксводителей, финансовых служб (главных бухгалтеров предприятий)

Условные обозначения:

х - обслуживание в туристском предприятии

сп - сухой паек

пу - ночлег в полевых условиях (походные палатки)

« » 20 г.

3 Краткое описание путешествия (повторяется в информационном листке к туристской путевке)

4 Руководитель туристского предприятия; обслуживающего маршрут

Подпись

ПРИЛОЖЕНИЕ Б
(обязательное)

ГРАФИК ЗАГРУЗКИ

туристского предприятия группами туристов на
_____ 20 г.
месяц

Номера групп	Номер маршрута туристского путешествия	Даты обслуживания				
		1	2	3	...	31

ПРИЛОЖЕНИЕ В
(обязательное)

ИНФОРМАЦИОННЫЙ ЛИСТОК
к путевке туристского путешествия

Наименование путешествия
(обязательная информация)

1. Указание вида и типа туристского путешествия, основного содержания программы обслуживания в путешествии,

протяженности и продолжительности всего маршрута и его походной части, категоричности походов.

2. Описание трассы путешествия – пунктов пребывания, продолжительности пребывания и условия размещения в каждом пункте обслуживания (тип здания, число мест в номере, его санитарно-гигиеническое оборудование).

3. Краткое описание района путешествия (достопримечательности, особенности рельефа местности и т. п.), программы обслуживания в каждом пункте путешествия (в соответствии с технологической картой туристского путешествия).

4. Перечень услуг, предоставляемых за дополнительную плату.

5. Наличие и краткая характеристика спортивных сооружений и площадок, автостоянок, пассажирских канатных дорог, водоемов, пляжей, аттракционов, детских игровых площадок (комнат), библиотек, кинозалов и т.д.

6. Адрес туристского предприятия, в котором начинается туристское путешествие и проезд до него.

Примерный перечень дополнительной информации:

1. Информация о возрастных ограничениях, приеме родителей с родителями, семейных.

2. Специальная информация для туристских путешествий с походом.

3. Прочая информация и рекомендации.

Примечание: Целесообразно отмечать, что «лицам, нуждающимся в лечении и постоянном врачебном наблюдении, путешествовать по туристским маршрутам не рекомендуется».

ПРИЛОЖЕНИЕ Г **(обязательное)**

Структура и основное содержание отчета о проведении экспедиционного обследования маршрута туристского похода:

1. Отчет о проведении экспедиционного обследования маршрута туристского похода является информационной основой проектирования нового туристского путешествия, включающего поход.

2. Текстовая часть отчета может содержать следующие разделы:

2.1. Справочные сведения о районе похода: как особенности района похода определяют тактические и технические решения при подготовке и проведении похода.

2.2. Сведения о походе: содержат подробные данные о маршруте похода, его протяженности и продолжительности, перечень его отдельных этапов с различными способами передвижения.

2.3. Организация похода, в т. ч. обоснование выбора именно данного маршрута.

2.4. График движения и техническое описание похода.

Особое внимание уделяют описанию мер по обеспечению безопасности, возможным экстремальным ситуациям, способам ориентирования в условиях ограниченной видимости.

2.5. Итоги похода, выводы и рекомендации.

Наиболее характерные особенности района, похода, как облегчить прохождение маршрута похода, сделать его безопаснее и интереснее.

2.6. Список литературы, перечень использованных туристских отчетов и других источников информации при подготовке похода и составлении отчета.

2.7 Приложения:

- списки личного и группового снаряжения, рекомендации по комплектованию снаряжения и инвентаря;

- рацион питания в походе, информация о возможном пополнении продуктов в пути;

- масса продуктов и снаряжения на группу и. на одного участника;
- смета расходов на поход;
- расписания работы транспорта, узлов связи, расположение пунктов медицинской помощи;
- фотографии (зарисовки) к отчету – должны характеризовать сложные участки маршрута похода, природу и достопримечательности района. Фотографии следует занумеровать и подписать, обозначив объекты съемки;
- обзорная карта района похода с нанесенным на ней маршрутом, его запасными вариантами, обозначенными направлениями движения, местами ночлегов, препятствиями и ориентирами, местами съемок основных фотографий. Карту дополняют эскизами (кроками) наиболее сложных участков похода с указанием путей их преодоления.

3 Оформление отчета.

Отчет должен иметь машинописное исполнение (через 1,5 интервала), быть переплетенным и пронумерованным вместе с приложениями. Общий объем отчета, как правило, до 100 стр., в т. ч. текста - до 50 стр. Отчет должен иметь титульный лист с заглавием, содержание с перечислением всех разделов, фотографий, карт (схем). На внутренней стороне обложки (форзаце) приклеивают конверт для карт и документов.

ПРИЛОЖЕНИЕ Д
(обязательное)

ПАСПОРТ ТРАССЫ ПОХОДА

1. Наименование туристского предприятия

Вид туризма _____, трасса похода _____

наименование основных географических пунктов _____

Протяженность _____ км, продолжительность _____ сут.

Число туристов в одной группе _____ чел.

Период работы с _____ по _____

Паспорт составлен в 20 _____ г. в _____ экз.

Изменения внесены в 20 _____ г. на с. _____, в 20 _____ г. на с. _____

Экземпляры паспорт направлены:

1

2

3

4

5

2. План прохождения трассы похода

День пути	Участки трассы	Км	Способ передвижения

Итого с активными способами передвижения. _____ км.

3.Схема трассы похода (допускается вклейка типографски изданных карт и схем масштабом не менее 1:200000 с обозначением трассы похода).

Условные обозначения:

- трасса похода
- места укрытий
- пункты медицинской помощи
- запасные варианты трассы
- пункты связи (указать вид связи)
- места ночлегов, приюты

Краткая характеристика трассы похода
Описание сложных участков трассы похода

4.Сведения о климате в районе трассы похода (заполняют только на период работы данного маршрута)

Сведения	Месяцы	06	07	08	09
Температура	средняя минимальная максимальная				
Скорость, ветра, м/с	средняя максимальная				
Среднее количество осадков					

5.Возможные стихийные явления и действия группы при их возникновении.

6.Требования к предпоходной подготовке туристов.

Теоретические и практические занятия на турбазе

№ п/п	Тема	Число, часов занятий	Форма проведения

7. Рекомендации для текста информационного листка к путевке.

В текст путевки вносятся рекомендации, касающиеся туристского снаряжения, одежды, обуви и т. д.

8. Туристское снаряжение для прохождения трассы:

а) предоставляемое туристским предприятием по путевке, в т. ч.:

групповое _____ (на _____ туристов и одного инструктора)
личное _____ (на туристов)

б) предоставляемое за дополнительную плату.

9. Благоустройство трассы похода _____
Маркировка _____

Приюты, места ночлегов и укрытий, благоустройство трассы _____

Директор предприятия _____
Ст. инструктор _____

«СОГЛАСОВАНО»
(подписи согласующих организаций)

Указания по составлению паспорта:

1. Паспорт составляют отдельно на трассу каждого основного или тренировочного похода продолжительностью более 1 сут.

2. Паспорт составляет то туристское предприятие, где начинается поход.

3. Сведения о климате и возможных стихийных явлениях в районе путешествия заносят поданным наблюдений гидрометеослужбы.

4. Паспорт направляют каждому туристскому предприятию, участвующему в обслуживании туристов на трассе похода.

5. Изменения, возникшие в процессе эксплуатации трассы похода, должны быть в месячный срок внесены во все экземпляры паспорта. При необходимости заменяют отдельные листы или составляют новый паспорт.

ПРИЛОЖЕНИЕ Е
(обязательное)

УТВЕРЖДАЮ

Руководитель туристского
предприятия _____
ф, и. о., дата, печать

ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ КАРТА ЭКСКУРСИИ

Тема экскурсии _____

Продолжительность _____ (ч.)

Протяженность) _____ (км)

Автор-разработчик

(автор, коллектив авторов, предприятие)

Содержание экскурсии _____

Маршрут

экскурсии, _____

в т. ч. вартими маршрута (летний, зимний) _____

Учистки (этапы) перемещения по маршруту от места сбора до последнего пункта на конкретном участке маршрута	Места остановок	Объект показа	Продолжительность осмотра	Основное содержание информации	Указания по организации	Методические указания
1	2	3	4	5	6	7
Вариант логического перехода						

Примечание к заполнению граф:

1. В **графе 6** указываются предпочтительные точки, ракурсы обзора объектов показа; выходы экскурсантов из автобуса; конкретные моменты предоставления информации.

2. В **графе 7** даются указания по созданию определенного эмоционально-психологического настроения экскурсантов, по использованию конкретных методических приемов ведения экскурсии.

ПРИЛОЖЕНИЕ Ж
(обязательное)

УТВЕРЖДАЮ

Руководитель туристского
Предприятия _____
ф. и. о., дата, печать

СОГЛАСОВАНО

Представитель и
Госавтоинспекции _____
ф. и. о., дата, печать

СХЕМА МАРШРУТА ТРАНСПОРТНОЙ ЭКСКУРСИИ

Маршрут экскурсии _____
(перечень объектов показа)

Продолжительность (ч.) _____

Протяженность (км) _____

Схема маршрута

(графическое представление участков перемещения, мест остановок с обозначением продолжительности (мин) и протяженности (км))

Расшифровка схемы маршрута

1. Перечень географических точек следования транспорта маршруту.
2. Перечень остановок.
3. Обозначение места начала экскурсии.

Анотація

У навчальному посібнику розглядаються теоретичні основи дитячого туризму, його особливості та функції, дається характеристика основних напрямів, розкривається методика організації та проведення основних туристичних заходів. Він містить програму, тематичний план дисципліни, плани практичних занять з завданнями до аудиторної та самостійної роботи студентів, рекомендовану літературу, запитання до модульного контролю.

Призначено для студентів денної та заочної форми навчання, які навчаються за спеціальністю 6. 140103 "Туризм". Посібник може бути використаний працівниками дитячо-юнацьких туристичних центрів та керівниками шкільних туристичних гуртів ("Юний турист", "Красзнавець").

Аннотация

В учебном пособии рассматриваются теоретические основы детского туризма, его особенности и функции, дается характеристика основных направлений, раскрывается методика организации и проведения основных туристических мероприятий. Он содержит программу, тематический план дисциплины, планы практических занятий с задачами в аудиторной и самостоятельной работы студентов, рекомендованную литературу, вопросы модульного контроля.

Предназначено для студентов дневной и заочной формы обучения, обучающихся по специальности 6. 140103 "Туризм". Пособие может быть использовано сотрудниками детско-юношеских туристических центров и руководителями школьных туристических групп ("Юный турист", "Краевед").

Annotation

In this manual discusses theoretical foundations of children tourism, its specialty and functions, describes main objectives, methodic of organization and conducting major tourist events. It contains program, thematic plan of the discipline, plans of practices with tasks for class and individual work for students, recommended literature, questions for the module control.

Designed for full-time and part-time students, that studying by specialty 6. 140103 “Tourism”. Manual could be used by employees of youth travel centers and leaders of school touristic groups (“Young tourist”, “Ethnographer”).

Навчально-методичне видання

МАЛЬЦЕВА Лілія Віталіївна
СОРОКІНА Галина Олександрівна

ДИТЯЧИЙ ТУРИЗМ

Навчально-методичний посібник

За редакцією автора
Комп'ютерне макетування – Л. В. Мальцева
Коректор – Ю. М. Воронцова

Здано до склад. 28.02.2013 р. Підп. до друку 29.03.2013 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 6,22. Наклад 300 прим. Зам. № 86.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу

„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс (0642) 58-03-20

e-mail: alma-mater@list.ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.